

AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN

42

Genver - C'hwevrer

1954

AVIEL SANT MAZHE

Priz : 250 lur ha 30 lur mizoù kas

Goulenn digant an Ao. beleg L. ar Floc'h,
Pensionnat St Pierre, Saint-Brieuc. - C.C. Rennes 342-12

AN ANTEKRIST

Tangi MALMANCHE

War baper kaer : 320 lur ; war baper boutin : 180 lur

AR SPONTAILH

Jarl PRIEL

War baper kaer : 480 lur ; war baper boutin : 350 lur

AQUIS SUBMERSUS

STORM, tr. P. DENEZ

War baper kaer : 280 lur ; war baper boutin : 150 lur

KLENVED AN TOGN

pezh-c'hoari fentus

gant Jarl PRIEL

War baper kaer : 150 lur ; war baper boutin : 100 lur

ALI BABA HAG AN DAOU-UGENT LAER

brezhoneg : Jakez KONAN

100 lur

30 lur mizoù kas

P. BODENAN, 3, chemin des Potiers, ERGUE-ARMEL
Quimper - C.C.P. 212-23 Rennes

AL LIAMM

Tir na n-ôg

Genver - C'hwevrer 1954

10^{et} BLOAVEZH

PROFOU

1950 : 159.201 lur

1951 : 114.980 lur

1952 : 147.996 lur

1953 : 130.733 lur

KOUMANANTERIEN : 1950 : 343

1951 : 358

1952 : 354

1953 : 385

TAOLENN

Kenskoazell, <i>gant Ronan Huon</i>	3
An Treitour, <i>gant Ronan Huon</i>	5
Skeudenn gant kleiz ruz, <i>J. Prevert</i>	6
Ar C'hi, <i>gant Nikolaz Nikitin (tr. Jarl Priel diwar ar rusianeg)</i>	7
Ar mesaer-gwiñvered, <i>dastumet gant M. Klerg</i>	19
Lâm Ngôc Sy, <i>gant Goulc'hen Pennaod</i>	25
Sant Per Plegad, <i>gant Evnig Penn ar C'hoad</i>	27
Breizh ha marvailhoù Arzhur, <i>gant Roparz Hemon</i>	30
Dir-Na-Dor en deus 80 vloaz, <i>gant Benead</i>	35
Ha lennet hoc'h eus..., <i>gant Benead</i>	37
Ar Gouezeleg, <i>gant Per Denez</i>	39
Notennoù lenn, <i>gant F. Kervella</i>	42
Notennoù	45
Roll ar pennadoù	58

KENSKOAZELL

gant Ronan HUON

Lenner AL LIAMM n' hell ket bezañ un den digas ha dibreder. Ne dle ket bezañ trawalc'h evitañ kas e vil lur pe e vil pemp kant lur ar bloaz d' ar merour ha resev bep daou viz, gant kalz a blijadur hag a vall, un niverenn fonnus eus AL LIAMM. Ur soudard e tle bezañ p' emañ e yezh en argoll, ur soudard dalc'hmat war c'hed hag a rank klask ledanaat e-touesk an dud anaoudegezh e yezh evel ur benveg a sevenadurezh ma vez skrivet enni traoù plijus hag a dalvoudegezh e pep keñver. Ul labour bruderezh e tle bezañ e hini.

Kalz a c'hourc'hemenoù hon eus bet war-lerc'h hon niverenn diwezhañ ha kalonekaus eo bet evidomp, rak lakaet hor boa hon holl breder evit kaout ul levr brav ha plijus d' al lagad, daoust ma 'z eo pell da vezañ ul labour disi.

Un dra a chom d' ober : gwerzhañ an embannadur distag hon eus graet eus ar BARZHAZ-se, hag ivez hon embannadurioù eus ar bloavezhioù tremen. Evit skignañ hol levrioù e kredan e c'hellfe hor mignoned reiñ o skoazell deomp. Evel ma ouzer difennet eo hol levrioù er skolioù a-berzh stad, ar pezh a zo ur c'holl a bouez, rak ALI BABA, AR SPONTAILH, AQUIS SUBMERSUS, AN ANTEKRIST hag ar BARZHAZ a zo kement a levrioù a zerefe ouzh hor skolidi, ouzh ar re vras da vihanañ, evel prizioù. Anez an difenn-se hor bije gwerzhet un hanter muioc'h a levrioù, moarvat, ha neuze hor bije gallet moulañ kalz traoù all, da skouer roman-toù Jarl Priel ha Roparz Hemon.

Daoust d' ar skoilhoù-se e kendalc'homp, hag e kendalc'himp gant skoazell an holl Vretoned gredus. Ret e vije klask ober e pep lec'h ar pezh hon eus graet e Brest e div stal levrioù. Kaset hon eus levrioù d' ar stalioù-se, levrioù moulet ganeomp hag ivez levrioù moulet gant SKRIDOU BREIZH, ha goulennet ma vijent diskouezet, ar pezh a zo bet graet meur a wech en div stal. Gwerzhet mat eo bet al levrioù zoken. Bep tri miz pe bep c'hwec'h miz ez eo ret mont da welout ar varc'hadourien da zastum an arc'hant, en ur reiñ an diskont boas, ha kas levrioù all dezho.

Evit pezh a sell ar gelaouenn hec'h-unan ez eo ur gudenn a goumananterien. Ret e vije tizhout 400 koumananter. Hel lavaret hon eus a-hed ar pevar bloaz diwezhañ. Er bloavezh

1952 n' hon eus gounezet koumananter ebet, 358 hon eus bet e-pad daou vloaz. Er bloaz 1953 avat hon eus graet ur c'hammed war-raok hag evit ur wech n'eo ket bet digal-lonekaus sellout ouzh niver ar goumananterien. Tizhet hon eus 385. Ne vank nemet pemzek evit kaout 400, gwir eo hon eus ur wech lakaet tri bloaz evit gounit kement-se.

Ur wech c'hoazh e c'houlennin digant pep hini eus hol lennerien klask koumananterien en-dro dezhañ. Ma en em laka hanter-kant hepken ac'hanomp da soñjal en dra e vo kalz aesoc'h buhez AL LIAMM. Ha marteze n'emañ ket pell an deiz m'he devo pep niverenn eus AL LIAMM 100 PAJENN.

Setu ar pal a zlefeomp lakaat deomp hon-unan e derou ar bloaz-mañ ha gant ur goanag eus ar re vrasañ eo e kinnigan ar mennad-se deoc'h.

AN TREITOUR

gant Ronan HUON

Marv eo. De Profundis.
Lakaet e oa bet dirak ur voger
Ha daouzek soudard plomm
o deus savet bep a fuzuilh.
Trouz o deus graet
ha kouezet eo,
— farsus —
'vel ur verc'hodenn vezv
torret ar winterell.
Gwerzhet en doa e vro,
a oa bet roet dezhañ
pa oa deut er bed-mañ.
Roet e oa bet dezhañ
gant e liennoù babig,
e voned seiz
e viz da sunañ
E zaoulagad da ouelañ
hag e olifant keluloid.
Kar anezhi, paet e vezi.
Paet en deus.
Un treitour eo,
Ar c'hazetennoù o deus laret
— gwir eo —
Ha kouezet eo,
evit e vro,
a lare eñ,
met n'eo ket gwir,
arabat krediñ,
un treitour eo.
Marv eo, de Profundis.
Ur merk teñval a zo chomet
war an traez 'pad pempzete.
Neuze ar glav 'zo deut,
Ar goañv oa.
Hag ar glav en deus gwalc'het ar merk,
Ne chom mui netra.

Brest d' ar 7 a viz Genver 1954.

Skeudenn gant Kleiz Ruz

*Al lasenn-grap he deus risklet war da zargreiz
ha barr-arnev eürus da gorf karantezus
'kreiz an deñvalijenn
a-zo tarzhet a-daol.*

*Ha da vrozhañ o kousezhañ war al leurenn goaret
n' he deus ket graet muioc'h a drouz
'get plusk un aouraval o vont war ur pallenn.*

*Dindan hon treid avat
e strake 'vel splus he nozelennoù bihan mamm-ar-perlez.*

*Skeudenn a dan
frouezhenn goant
beg da vronn en deus treset
ul linenn-chañs nevez
e palv va dorn
Skeudenn a dan
frouezhenn goant*

Heol an noz.

Jacques PREVERT.

(tr. Per DENEZ.)

AR C'HI

gant Nikolaz NIKITIN (1)

(troet a-ziwar ar rusianeg gant Jarl PRIEL)

E peurvan deñval ar vourc'h n' eo ket ul leue a zo o peuriñ, met ur pikol pezh ki louet, gleb ha gludek ar c'hrev anezhañ. Daoust ha kollet e vefe gant al loen-mañ e spered ki, rak ne baouez ket da harzhal ouzh siminal labouradeg an Aotrou Pelmann ? Koulskoude ne zivoged ar siminal nemet ur wech en amzer ; kaset eo bet ar perc'henn da droadañ, dismantret eo bet ar mogerioù gant tennoù-kanol ha ne van nemet ar relegoù anezho. Penaos 'ta, ha gant peseurt boued e vager ar gaoter vras ? N'eus hini, na zoken ar c'hi evit intent kemend-all. Ha deskit din 'ta pelec'h n'en em sil ket ar chas, rak tanavoc'h eo o fri eget ma 'z eo lemm o lagad.

Skeiñ a ra ar beurvan ouzh ur stankenn, serzh a-walc'h an dinaou anezhi, ha ma vourbouilh drezi ur stêrig herrus ha pennek, gant torkadoù broenn hag elestr war an eil vriell hag eben. Setu pelec'h e vez ar c'hi o vevañ, damdost d'ar beurvan-se. Ha nozvezhioù 'vez e klever ar stêrig o kannañ he bili, hag ar c'hi o tiskargañ holl c'hlaç'har e ene. Pe harzhal a rafe kentoc'h gant al levenez a vez ennañ, piv 'oar ?... N'eus tu ebet d' intent ur c'hi.

Dal 'ta, petra 'zo du-hont, e pellder an noz ?... evel pa vefed o terriñ gant un tammig morzhol ur werenn vresk kenañ. Un treñ, moarvat, o stronsañ a-hed al linenn ; stirlinkat a ra e stokerezed ha gwashoc'h eget tarkizhier e viaou an ahelioù lardet fall. Berr-berr eo, tri garr-marc'hadourezh hepken, hag a-daol trumm, kerkent ha m'emañ a-rez gant bevenn ar vourc'h, raktal e peg ouzh ar bannoù evel ma rafe ur gelienenn ouzh ur bechad kiç brein. Ruzañ a ra war e rodigoù dor ar c'harr diwezhañ, hag alesont e lamm didrouz d'en traoñ un toulladig tud, darn anezho soudarded, rak dindan loar staen an diskar-amzer e luc'h dir ul lavnenn war veg o fuzuilhoù.

(1) N. Nikitin, un-den yaouank ne oa ket anv dioutañ kent na darzhas Dispac'h bras 1917, a zo deut da vezañ ur skrivagner brudet en e vro. Aozet eo bet gantañ ar gontadenn-mañ war-dro 1920, e-keit ma pade ar brezel etre ar re « ruz » hag ar re « wenn », ha ne ouie keit fraez mat ar bobl diwar ar maez war be du treñ.

Hag i da gerzhout a-gevret war du ar beurvan. Pegañ a ra ar geot ouzh o heuzoù, pounner eo ar fank dindan o solioù ha ken pounner-all an oabl strafuilhet. Daoust ha na vefe ket hemañ war-nes kouezhañ war ar vro-mañ ?... Ha mar degouezh kement-se, da belec'h tec'hel ?

Nann, mont a ra ar soudarded gant o hent. Gout'ouzont ez eus douar kalet pe c'hrenegell dindan o zreid, gout'ouzont emaint o kas prizonidi betek ar beurvan, ha peseurt labour a zo d'ober du-hont. Van ne reont 'ta ouzh gourdrouz an oabl a-us d'o fenn, rak gant an dienez a-vremañ n'hell ket bezañ re sinac'h neb a fell dezhañ kaout boued fonnus da lonkañ, dilhad a-feson e-dro dezhañ hag ur re votoù-ler mat en e dreid... Setu da skouer ar serjant Korneiev, ur pabor anezhañ, teir barrenn arc'hant war bep skoaz hag ur regennad medalennoù war e vruched. Dre vrezeliañ du-mañ ha du-hont, dre skarañ, herr warnañ, eus an eil penn ar vro d'egile, na tu nag amzer ne gav da brederiañ war dra-mañ-dra. Daonet ! ne vez ket zoken kavet bemdeiz Doue butun a-walc'h da beurgouchañ ur c'hornedad...

Ar brizonidi 'vat, n'int ket ken mibin-all ; seul dostoc'h ma'z eo ar pal, seul aliesoc'h ha seul donoc'h e sac'h hemañ pe henhont en un toull bennak ; met evelse e vez kont bep gwech gant ar seurt dezho. Na youc'h, na blej, na klemm ne glever a-hed ar beurvan. Hogen, dre ur rog er c'houmoul e krog da wilc'hata ur steredenn... Daoust ha na vefe ket kentoc'h ul lagad ki ?

— Arsav ! e c'hourc'hemenn Korneiev gant ur vouezh ken groñs hag un taboulin. Ra lamo ar brizonidi o dilhad !... Ya, en noazh-pilh ; n'eus ezhomm na bragoù na lostenn er bed-all.

Aet eo davet ar serjant daou gomunist ar bagad : ar soudard ruz Petka ha Reubin, komiser ar bempvet rann-arme.

— Selaou 'ta, paotr e vedalennoù, hol laosk bepred da danañ ur sigaretenn...

— Ya, eme ar soudard Petka, an diwezhañ hini...

Daoust d'an deñvalijenn, merzout a ra Korneiev porpant ha bragoù-ler nevez-flamm ar c'homiser, diouzh e welout ur c'hanfard ken gweñ hag ur silienn.

— Butunat, emezoc'h ?... Ac'hañ 'ta mat !... gant ma tiwiskfec'h e-keit-se ho tilhad...

Hep rannañ ger, e tan an dud varnet d'ar marv pep a sigaretenn — da vihanañ, neb a van gantañ un tammig butun.

— Bugaligoù, eme ar serjant o kenteliañ e soudarded, eeunit ho fuzuilh war blankenn-skoaz an abostol a vo dirazoc'h ; e giz se ne c'hwito hini ebet war e daol... Regennet e

vo ar re-mañ war wrimenn ar beurvan, ha kerkent ha ma vo echu an abadenn, stlepañ a raimp o c'horfoù er stêr...

Kent na vo pell e tarzho an deiz. Na flourat tra mouezhig ar stêr o plediñ gant he bili ! pegen kaer e kan, e c'hoarzh hag e voubou maezioù hor bro da c'houlou-deiz !... Met netra ne wel na ne glev ar c'homiser Reubin ; emañ o kenteliañ d' e dro ar soudard ruz Petka.

— Gwellañ tra d' ober, emezañ a vouezh izel, eo tostaat ar muiañ m' heller ouzh ar stankenn hag en em deurel enni e koulz hag en amzer. Va intent a rez ?

Huanadiñ a ra Petka, en ur grignat ivin e veud.

— Kemer da greñv warnout 'ta ! Er stad emhout enni, netra n' ac'h eus da goll.

Ya, met ganet eo bet ar c'homiser en ur gêr vras, ha dre se penn ha kalon a zo ennañ ; Petka n' eo nemet ur paotrig diwar ar maez, ha kouerion int ivez an holl brizonidi all.

— Ma ! gra a gari, krener ! e lavar Reubin diwar fae, kent adstagañ da sachañ war e heuzoù.

Hag an dro-mañ c'hoazh evel boaz, kel lies gwech ma vez o kiañ ouzh al labour-se, setu petra 'zo war e spered :

— Ezhomm az poa, Reubin, da zibab ur re votoù kalz re start. Ardoù hag ardoù !

Ya, pa groger da ziwadañ moc'h, buan e teu pep hini, ha kiger a vefe, da vezañ bouzar gant o blejadennou ; ni 'vat, ni 'oar ar stek da vervel ken sioul hag ur dervenn : un hejskoaz hep mui ken, pe zoken fiñv ebet, ha setu eno !

— Prest eo ar vutunerien ? eme ar serjant, rak poent eo stagañ ganti...

E-keit m' emeur o pakañ tammoù dilhad ar re ruz, e tegouezh da Gorneiev parañ e selloù war heuzoù ar c'homiser.

— Klev 'ta, mabig, emezañ, din-me e vo da votoù, eus ar c'hentañ int. Ma !... n'int ket diouzhin, am eus aon, met n'eus forzh, gwelet e vo goude.

Tastournat a ra ler kuñv ha kreñv an heuzoù hag o c'hlenkañ a ra dindan e gazel. Lakaet eo bet brizonidi war wrimenn ar beurvan, pep hini en renk gant kemend-all a soudarded war hed dek kammed adreñv d' o c'hein.

— Warnoooo !... e c'hourc'hemenn ar serjant a bouez penn, ha kerkent-all : Tennit !...

Strakal a ra ar volead evel ur skourjez, met lammet en deus Reubin a-bendraouilh er skantenn, ha netra n' hell ober Korneiev gaezh nemet leuskel war e lerc'h tri pe bevar zenn pistolenn.

— Sed amañ 'vat ar furlukin ! emezañ. D' an daoulamm ruz e felle dezhañ skarañ da buñs an ifern...

Pasaat a ra darn, hogen c'hoarzh ebet ne sav e-touez ar soudarded. Hag ar serjant neuze da vale a-hed linenn ar c'horfoù noazh ; en ur c'hwibanat ha war e blaen stekiñ a ra gant e votez ouzh ar pennoù ken gwak bremañ hag irvin, kent leuskel da bep hini un tenn ouzhpenn e toull e skouarn, rak bez 'eus c'hoazh hiniennoù hag a skrab an douar gant bizied o zreid lous.

— Bremañ 'vat, bugaligoù, bec'h dezhi ! Stlepit an ebestel-mañ d'an traoñ...

Don-don e vez ar stêr er c'houlz-mañ bloaz ; bep tro ma kouezh un « abostol » en dour, ober a ra trouz ur pikol gwerenn danfoeltret a-dro jouiz ouzh ur voger, hag ar soudarded da c'hweziñ da vat gant an tenn ma 'z eo al labour. Du-hont, a-us d'ar menezioù e krog an heol da darzhañ, ur pikol hini, gant liv an dour-wad warnañ, hag a-greiz holl, evel pa vefe bet dislontret gant fankigell ar beurvan, e tifloup ne oar den eus pelec'h ar c'hi louet ha treut, naon bras dezhañ.

— Tec'h alese, te ! eme ar serjant sabatuet ouzh e welout. Ne dec'hi ket ?... Sed amañ ul loen gouez !

Kilet en deus ar c'hi un nebeudig : kluchet eo war gab e revr, e fri rognus eeunet gantañ war du siminal al labouradeg, ha stagañ a ra da leuskel yudadenn ha yudadenn mantrusoc'h an eil eget eben...

Bez' eus e pell-pellañ ar vourc'h, damdost d'ar beurvan, un tiig-soul war-nes kouezhañ en e boull, tiig Simka, un darinenn a blac'h gant daoulagad lemm ha sart en he fenn, ur c'hast, hervez ar vrud a red. Nag evit keloù se ?... ledan eo he divskoaz ha lart meurbet he fenn a-dreñv ; n'eo ket gant louzoù-kegin hepken e vez maget ar seurt merc'hed. Ma !... bez' eo bepred ur vaouez koant a-walc'h, daoust d'he brud, ha dont a ra eus he c'hroc'hen c'hwezh ar parkeier nevez-blommet, c'hwezh yac'h ha kreñv al labour-douar.

Pa zegouezh da dremenidi ar seurt gant Korneiev hag e « vugaligoù » kantreal dre amañ, kaset e vezont bep tro da di Simka, e-tailh da dennañ he mad diouzh n'eus forzh petore diavaezidi, ruz pe wenn. Rak paour pe baouroc'h eo an tiegezhioù all, kouverien pe vicherourien el labouradeg, ha da hini ebet ne fell kaout darempred gant tud estren. Kaset eo bet 'ta ar bagadig soudarded wenn d'an tiig-soul hag eno emaint bremañ o c'hoari lapavañ.

Bez' eus ur pikol gouign o peurboazhañ er forn, ha war

an daol hini-kreñv, amann, soubenn ar c'haol trenk, silzig, bara-soudard, konfitur, kig sall druz ha togoù touseged a bep seurt, ha mar goulennit diganin a belec'h e teu kemend-all a draoù mat, ne sell ket se ouzhoc'h...

— Bec'h d'an daol ! e vlej ar serjant war gorf e roched. Ra bako pep hini ar pezh a garo ha kement ha ma karo. Dre vevañ e giz ma reomp ni, hag ur c'hwil-derv e-unan a zeufe da vezañ ul lonker, neketa, bugaligoù ?

Gant ur werenn leun-kouch e pep dorn, aet eo etrezek Simka ha kerzhout a ra kammed ha kammed en ur weañ e c'henou evel pa vefe o vale diarc'hen war dachou marc'h.

— Dal, va flac'hig, kas an div-mañ bepred d'an traoñ.

Hogen, e-keit m'emañ eben o plediñ gant he gwin-ardant, debron e teu dezhañ, ha strivañ a ra da bavata justin gwreg an ti.

— Ro peoc'h, lanchore, emezi, ober a rez din tarlonkañ. Gortoz 'ta, amzer az po !

Daoudortañ gant ar fent a ra ar « vugaligoù ».

— Ya, eme unan anezho, ober traoù a bep seurt a zegouezh da neb a fell dezhañ kaout boued softkont da gloukañ, dilhad a-feson en-dro dezhañ, hag ur re votoù-ler mat en e dreid...

Dre evañ bannac'h war vannac'h ruz-tan eo ar c'hokennoù, ha krog eo pennoù 'zo da vezevenniñ.

— Simka ! eme ar serjant erru pell a-walc'h ganti, deus amañ raktal war va barlenn.

— N'in ket da !... sed amañ 'vat ur genou bras, c'hoazh e rogo din va zammoù dilhad !

Met kaer he deus difretañ, stad a zo enni rak d'he c'hrad e vez gwazed balc'h ha kreñv eveltañ, ha krediñ a ra dezhi emañ dija e vouchig barv ruz ken reut ha reun oc'h herlinkat he divjod pe chouk he c'hil.

Degaset eo bet ar c'houign war an daol ha setu blej ha stlakadeg daouarn en-dro dezhañ, met moredet eo bremañ ar serjant Korneiev daoust d'an dourni spontus.

— Ni, bugaligoù, emezañ dre e gousk, ni n'omp kiriek da netra. Kit da damall, mar karot, d'ar pennoù bras a-us dimp... Yaaaaa !

Krog eo Simka da bokat d'ar « vugaligoù » o lammat hag o fraoñval a heligentañ war he lerc'h. « D'am zro, kaezhig, d'am zro, Simka, pe da vin daonet !... » Ha kan, ha koroll, ha c'hoarzhadeg, ha cholori, hag evelse bepred war washaat bete serr-noz. Dal 'ta, kouezhet eo ar serjant a-ziwar e skabell rak tomm-brav eo dezhañ.

— Paotred, eme ar vaouez, gwintit an tarv-mañ war lein ar fornigell da glouariñ... (1)

Diwezhat a-walc'h eo anezhi ; aet eo ivez ar soudarded da gousket d' ar c'hraou o vezañ n' eus eno pell 'zo na pemoc'h, na dañvad, na gavr, na zoken ur yar.

— Ha diwallit, eme Simka, ouzh an tan gant ho putun milliget !

Chom a ra hi ur pennadig da sellout dre ar prenestr. N' eo ket savet al loar, met bez' eus stered o ruilhañ e bolz an neñvoù evel greun diflipet diouzh ur ridell toull. Ober a ra gwreg an ti ur groazig vihan war he genou, rak dre varailhat tapet he deus an hik, ha goude brochañ al lutig a vez noz ha deiz war enaou dirak ur Werc'hez he stern koevr, e pign d' he zro davet ar serjant war lein ar fornigell.

*
**

Bez' eus a-hed ar stêr ur wenojenn hanter-draezh hanter-lec'hid, hag e-mesk askol hir ha kras e kresk du-mañ ha du-hont bodadoù louzaouenn-an-tign. Pa grog ar glizh-noz da ziverañ e tivorfil ar c'homiser Reubin, ha kerkent-all e kred dezhañ emeur o paouez fotañ ur bodezad dour bervet war boull e galon ; gleb-touilh eo gant ar c'hwezhenn ha kelc'hioù houarn a stag da waskañ muioc'h-mui war e ilinoù ha pennoù e zaoulin : e vannac'h gwad o vont en-dro adarre.

— Bev on ! emezañ.

Tastournat a ra e zivhar ; poan a ra dezhañ an hini gleiz, koeñvet spontus eo, ha pounner 'ta ken ma 'z eo ; tu ebet ne vo, emichañs, da bouezañ war hounnezh.

— N' eus forzh, bev on bepred... Bev !

Manet eo war lein e gein da selaou e galon baour o talmiñ gant trouz ur mekanik ha zoken ul labouradeg a-bezh, ha parañ a ra e selloù war an oabl digor evel un aviel, gant e holl beoc'h a-us d' e benn. Frrrrt !... ahontik e taskren an askol kras : an aezenn marteze, pe bez' e vefe du-hont evnigoù deut da gludañ e goudor. Dindanañ e sant ar grean o herlinkat e groc'hen noazh, hag ouzh e dreid e kendalc'h ar stêrig da vourbouilhat en ur strivañ da gleuzañ a-dammoù ar bili kalet.

— Bev on !... bev !... beeeev !... BEV !

(1) Er mare-se gwele ebet ne veze gwelet e ti ar gouerien, da vihanañ ar re baourañ ; mont a rae an dud da gousket hep lemel na dilhad na botoù, darn war ar bankoù stok ouzh ar voger, ha darn-all, dreist-holl ar vugale hag ar re gozh war lein ur pezh fornigell graet gant brikennoù ha pri melen. (J. P.)

Ger all ebet ne zeu na war e spered na war e deod, evel pa vije bet diverket a-grenn kement darvoud c'hoarvezet kent na grogas da dastournat e zivhar. Daoust ha lazhet eo bet ar c'homiser Reubin, pe lazhet e vefe bet gantañ unan all-bennak ?... Un taol kaer !... met sed amañ traoù a-bouez : an aezenn-noz, ar stêrig, evned munut, netraigoù na weler ha na glever ket, petra bennak m'ouzer emaint aze ez kichen : en ur ger, *ar vuhez* !...

Mont a ra gant mil boan war bennoù e zaoulin, met kentizh ha ma fell dezhañ sevel ha kerzhout, raktal e ramp e droad ha kouezhet eo a-hed e gorf, met war e c'henou an dro-mañ.

— Penaos 'ta e vez graet diouzh al louzoù-mañ ?

Ganet eo bet Reubin en kêr ha dre se n'eo ket evit ober an diforc'h etre louzoù 'zo ; desket en deus marteze o anvioù un tu bennak er skol, met ankounac'haet int bet gantañ ken prim-all.

— N'eus forzh, bev on !... Na kaerat tra an disterañ geotenn e sklaerder al loar !

Hogen, e-keit m'emañ Reubin o prederiañ diwar-benn ar geot, ar bili, an evnigoù hag ar vuhez, n'en deus ket taolet fed ouzh ar c'hi louet deñ a-zoug e gamm d'e vete. Kregiñ a ra ar c'hi e skoaz ar c'homiser, hogos hep poan na gloaz, goustadig tre, kement ha tañva hepken, da c'houzout peseurt blaz a zo gant ar c'hig-mañ. Kerkent ha m'en em gav lagad an den a-rez gant daoulagad kriz al loen e stag Reubin da c'harmiñ a-nerzh e benn :

— Tec'h alese !

Souezhet eo ivez ar c'hi, rak betek hen biskoazh ne c'hoarvezas gantañ kemend-all ; leuskel a ra zoken un hirvoud skiltrus, met ne dec'h ket. Bez' eus en e benn daoulagad didan ha hiraezhus evel re ur c'hozhiañ ; kozh meurbet e tle bezañ, koshoc'h marteze eget an douar hag ar stêr, krisoc'h eget ar vilienn galetañ.

— Ne dec'hi ket ?

Kilañ a ra ar c'hi a-benn ar fin, hag e-keit m'emañ o souzañ kammed ha kammed, derc'hel a ra da sellout pizh ouzh danvez e goan, en ur skrignañ e zent kennebeut ha tra evel pa vefe o vousec'hoarzhin hag o soñjal : « Amzer 'zo ha gortoz a rin kent na vo prest va fred ». Daoust d'an heug ha d'ar spont, ret mat eo da Reubin menel en e c'hourvez ur pennadig ouzhpenn da ziskuizhañ, met klevout a ra neuze nepell dioutañ unan bennak, gwech o chaokat hag o vandrouilhat, gwech o tarlonkañ hag o vabouzañ... Harpet war e ilin dehous, merzout a ra an hevelep ki o tebriñ kof-kar

un den noazh hag o tiframmañ gant e skilfoù kroc'hen ha kigennoù.

— Oc'hoouooooo !

Piv 'ta a glevfe kriadenn Reubin ? er c'houlz-mañ bloaz ha war ar marc'had keit ha ma pad ar brezel-diabarzh den ne vez war vale dre amañ goude hanternoz. Van ne ra ar c'hi louet nag ouzh ar youc'hadennoù nag ouzh an taolioù-maen. Ne bleg ket zoken da dreiñ penn war du ar blejer, ha derc'hel a ra da bakañ kig fresk, kig mat evel da hini, komiser ar bempvet rann-arme ruz !... N'eus ket da dortañ, ret eo tec'hel alese ar primañ gwellañ.

Daoust ha na wel diribin ebet, stagañ a ra Reubin da grat en ur sachañ e c'har c'hloazet war e lerc'h. Pebezh labour ! mezevenniñ a ra e benn, krenañ a ra gant ar boan kerkenet ha ma rank ober ur fiñv, ha dreist-holl gant an aon rak ruzañ d'an traoñ, war-eeun dindan bav ar c'hi. Ha petra ober mar fell d'al loen mirout outañ da vont kuit ? Emañ adarre o harzhal e-tal ar stêr, rak ar stankenn a-bezh a zo e rouantelezh, perc'henn eo d'ar stêr, d'an traezh, d'an evned ha d'ar bili, ha d'ar c'hig fetis kinniget dezhañ.

Den ne ouio morse pegeit amzer e padas merzherinti ar c'homiser hogen erru eo a-benn ar fin war wrimenn ar beurvan hag en em ledañ a ra eno hanter-vev, hanter-varv.

— N'eus forzh, emezañ, bev on ha bev e chomin...

Hag eñ d'en em stlejañ adarre, diouzh ma teuo gantañ, rak ne oar ket dre belec'h tremen ; mont a ra gant e holl fiziañs er vuhez en ur dreuzigellañ e giz ur mezvier, en ur horjellañ war e c'har yac'h ; kouezhañ a ra bep dek kammed a-hed e gorf er fank, en ur ruzelenn, el linad, er spenn hag en drez, met petra vern ?... *bev eo ha bev e chomo.* Degouezhout a raio dezhañ marteze kaout war e hent un ti bennak ma vevo ennañ tud a-du gantañ, pe dud na vo a-du gant kostezenn ebet, met truez 'o devo dioutañ, bevenniñ a c'houli, roet e vo dezhañ repu pe da vihanañ un dakennig dour rak pell 'zo emañ o krenañ gant an derzhienn. Ha mar n'eus ti ebet war dro ?

— Geo, emezañ, geo !... Bev on ha bev e chomin !

Hag eñ da sevel adarre, da bellaat diouzh ar c'hi. Ha dre ruzañ er stumm-se, ar peurliesañ war e grabanoù, ken laour hag un touseg, e spurmant ul lutig damruz o wilc'hata damdost dezhañ. Bez' eus du-hont 'ta ur prenestr, un ti, ha tud, va Doue, *tud* ? Ankounac'haet en deus e bedennoù, aet eo ar seurt traoù e-maez ar c'hiz e-touez ar re ruz, met amañ 'vat, amañ e vefe mat dibuniñ ur bater.

— Bev on, eme Reubin, bev on ha bev e chomin !

Setu aze e holl bateroù, kent mont war-raok c'hoazh ur wech.

...Erru eo d'an diwezh e-tal ur prenestr, hag eno, gant an dour war e zaoulagad, e stag da huchal :

— Tuduù vat, en anv Doue, deuit d'am sikour !

Neuze, brevet gant ar boan, an derzhienn ha gant ar faezh ma 'z eo, en em leuskel a ra da c'houzizañ e fankigell ur porzh. Nag evit se ?... erru eo e ti tud a galon vat, erru eo er gêr, er baradoz...

*
**

E tiig Simka, setu pelec'h eo degouezhet Reubin. Douget eo bet er gegin gant ar soudarded, ha ledañ a reont e gorf noazh war ur bank. Diskenn a ra buan ar serjant a-ziwar lein ar fornigell ha da heul e lamm Simka d'an traoñ en ur vountañ en e lec'h ur pikol tez difloupet e-maez hec'h hiviz. Ha hi da gनुजenniñ :

— Pelec'h an diaoul hoc'h eus higennet ar pesk kailharet-mañ ? Libistret holl e vo va bank gant al lastez peget outañ.

— Paouez da gagetal, eme Gorneiev. Ur gudenn gwall luziet am eus da zirouestlañ...

Raktal ma tigor e zaoulagad, intent a ra Reubin emañ etre daouarn e washañ enebourien.

— Arsa, eme ar serjant, piv 'out te, paotrig en noazh ?

Met kerkent ha ma taoupleg a-us d'ar bank e tiroll da c'hoarzhin.

— Hemañ, bugaligoù, eo ar furlukin a lammas a-ben-draouilh du-hont er stankenn... Ahahahahaha !... Gennet out adarre, ampouailh ruz, ha gennet da vat an dro-mañ. Kit da beurober ur gouskadenn, paotred, met da gentañ taolit ur c'hozh sac'h war hon amprevan, rak ur vezh eo sellout outañ...

Fellout a ra da Reubin lavarout un dra bennak, met allas n'eo ket evit rannañ ur ger. Harzhal a rae du-hont ar c'hi, ha gant gwir abeg rak gout'ouie e teuje e dro... Ac'han 'ta, mat !... Krediñ a ra d'ar c'haezh Doue e sav e-dro dezhañ ur vougasenn euzhus, ez 'eus dindanañ un toull don emañ o vont da rampañ ennañ kaer en defe stourm eus e wellañ, ha semplañ a ra c'hoazh ur wech...

— Peogwir emaut war vale, kaezhig, eme ar serjant, aoz din ur bannac'hig te : n'on ket evit kousket goude kement-mañ.

Met tremen droug a zo e gwreg an ti, ha hi dezhañ :

— Na tamm na bannac'h n'az po diganin. Mar bijen me

gouvezet, Herodez, e oa gwad war da zaouarn, biken n' o dije stoket ouzhin, rak...

— Rak petra, staoterez ? Soudard on hag ur soudard a rank plegañ, ha te, rak, rak, ha rak, evel ma ra an houldi...

Teuk, teuk !... Emeur o paouez skeiñ div wech diouzhtu war izelañ gwerenn ar prenestr. Redet eo Simka e-maez ha daoust d' an deñvalijenn anavezet he deus Panka, ur paotrig eus ar vourc'h souchet ouzh ar vogerenn.

— Me eo, emezañ. Du-se emañ bepred ar re wenn ? Gra dezho menel ez ti ar pellan m' halli. Aet eo micherourien al labouradeg a-du gant ar re ruz hag e sell emaint da dagañ da ganfarded holl gwitibunan.

— Pegoulz-ta, Panka, pegoulz ?

Hogen, skaret eo Panka kuit ha chom a ra ar vaouez ur pennadig da selaou ar c'hrennard diarc'hen — flip ha flap ha flip — o patouilhat er fank an hent don. Mont a ra neuze d' an ti met c'hoant ebet n' he deus d' aozañ te.

— Klev 'ta, soudard, emezi, sach ganit da gilhoroù, ha raktal ! Anez se toullgofet e vi kent na vo pell gant tud ar vourc'h.

Intentet en deus Korneiev diwar hanter-c'her.

— Neuze 'ta, emezañ a vouezh izel, a-du emaint gant ar re ruz ?

— Na petra 'ta ?

Redek a ra ar serjant da zihuniñ e dud, ha kuit a dermal e wisk e vantell soudard war var e roched.

— Selaou, kaezhig, emezañ, gra d' az kanfarded chom ez ti ar pellañ m' halli, hag e giz se...

Kregiñ a ra Simka da c'hoarzhin, rak evelse war vete nebeut e komze ivez Panka, paotrig ar vourc'h.

— Petra 'eo dit skrignal, strouilhenn ? Gra evidon evel ma lavaran ha setu amañ da c'hobr.

Kinnig a ra dezhi e walenn aour gant ur ruzvaen warni — n' eo ket ur c'holl bras, un dro bennak e laero unan-all evelti, pe vravoc'h c'hoazh — ...hag eñ er porzh... Kement a herr e oa warnañ m' en deus ankounac'haet krenn e borpant serjant war al leur-di, ha heuzoù nevez ar c'homiser ouzh troad an daol. Da c'hortoz e chom Simka hep fiñval, harpet he c'hein ganti ouzh ar fornigell. Ha da c'hortoz petra ?... un aval gwall drenk he devo moarvat da grignat. Sellout a-gorn a ra a-wechoù ouzh Reubin ledet war ar bank ha kel lies tro ma tastourn gwalenn ar serjant bountet ganti en he godell, ne vez ket, ha pa rofec'h dezhi un tenn, evit mirout da vous-c'hoarzhin, rak n' eo ket bemdeiz Doue e tegouezh d' un tammig pezh-fall diwar ar maez gounit un dra ken kaer...

*
**

Kerkent ha gouloù-deiz e teu tre afo micherourien ar vourc'h, ur bagad mat anezho, gant pep a fuzuilh da dennañ gedon war o skoaz, ha raktal e stagont gant Simka :

— Pelec'h emañ ar re-se ?

— Skaret int kuit...

— Pettr... ?

Tevl a rank ober Katagorov a ra evit rener ar strollad, rak taget eo gant ur barr paz. Dre lonkañ e vuhez pad poultr ha loustoni al labouradegoù un dra bennak a c'hoari gant skevent ar c'hozh alc'houezer.

— Petra an daonet ? Skaret kuit, penn ar c'hast laer, yourc'h an diaoul, ra vezo da vamm, da vamm-gozh ha te...

Hag ac'han, hag alesont da Simka gaezh.

— Paouez da zismegañsiñ, emezi ; gant petra am bije herzhzet outo ? N' am boa ket em zi pistollennoù, na fuzuilhoù evel ho re...

Met n' eo e giz se e tizalbenner Katagorov, un den strizh hag eeun ma 'z eus unan er c'horn-bro-mañ. Hag eñ adarre da c'houlennata, met kaer en deus gwaskañ warni, netra ne glev digant Simka nemet « N'ouzon ket, n'ouzon ket ha n'ouzon ket ».

— Arsa, paotred, e lavar neuze an alc'houezer d'e gen-seurted, daoust ha pec'hed a vefe divouzellañ ar strakell-mañ.

Den na rann grik hag eñ da ziskouez gant e viz ar c'homiser hanter guzhet gant ur c'hozh sac'h bleud.

— Ha hemañ, piv eo ?

— N'ouzon ket.

Tapet en deus krog e porpant ar serjant ha c'hoarzhin a ra hiniennoù o welout ar medalennoù hag an teir barrenn arc'hant war bep skoaz.

— Hag an dra-mañ, da biv 'eo ? Dezhañ ?

— N'ouzon ket.

— Hag ar re votoù-mañ, n'ouhout ket kennebeut all, serc'h a zo ac'hanout ? Gwelet e vo 'ta !

Hag eñ da ziframmañ ar sac'h a-ziwar ar c'horf noazh.

— Oc'ho, emezañ, unan diouto, anat ha splann ! Sellit ouzh kroc'hen e gof, ken gwenn, ken flour ha seiz ! Petra, daoust ha klañv pe vezv-dall e vefe ? N' eus forzh, dialaniñ a ra bepred.

Hag hep treiñ e benn war du ar re all bodet e-tal an nor, astenn a ra Katagorov e vrec'h a-dreñv e gein.

— Paotred, emezañ, damañ din ur benveg bennak. Nann !

n'eo ket ur bistolenn a fell din kaout, va hini-me a zo em godell. Amañ e ranker labourat kuit a drouz, ha ne dalv ket ar boan koll un tenn gant ar seurt amprevaned...

Bez' eus bremañ en e zorn ur pikol kontell alc'houezer, lakaat a ra beg al lavnenn war c'houzoug egile, ha gant ur strak e tigor ar gorzailhenn evel ur grogen-alc'houez. War an taol e krog Reubin da winkal :

— Bev on !... bbbbbb !

Met flistrañ a ra dija ar gwad, gwad tev ha du, ha goude, div pe deir c'hlogorenn disliv. Beret eo Simka war al leur-di, ha hi da yudal evel ur vleizez kollet ganti he re vihan.

— Na brenni ket da drap ? eme ar c'hoziad en ur dorchañ ar gontell ouzh e vragezenn, n'eo ket te, genaouegez, emeon o tiwadañ. Ha bremañ, paotred, ra vo stlepet ar c'hagn-mañ du-hont er stêr, da heul ar paour-kaezh tud a-du ganimp a zo bet boureviet an noz tremenet...

Du-hont, eme an alc'houezer... Du-hont emañ ar c'hi o c'hortoz ; gout'oar petra ha penaos, rak tanavoc'h eo fri ar chas eget n'eo lemm o lagad. Daoust ha ma luc'h eus e wellañ heol staen an diskar-amzer, n'eus forzh, kañvus ha teñval ha mut e van ar beurvan, ar stêr, ar vourc'h, ar parkeier, hag ar vro a-bezh, ha koshoc'h eo ar c'hi louet eget an douar, ha krisoc'h eget ar vilienn galetañ, ha diouzh e grev gludek, sellit outañ ! e tiver dour-erc'h ha fank.

Ar Mesaer - Gwinvered

kontadenn-bobl

Un Aotrou bras a oa o vevañ en ur c'hastell eus ar re gaerañ. Bez' en doa evel ger-stur war e ardamezioù « Nec pluribus impar », da lavarout eo : « N'eus ket kalz a dud barrek da c'hoari ganin ». Kement-se a ziskouez e oa un den c'hwezhhet-kaer ha leun a c'hloar. E-touez an traoù a oa en e di e oa ur bagad-gwiñvered doñv ; ha lorc'h a veze en Aotrou o tiskouez e wiñvered hag an troioù ouesk e oant gouest da ober : redek, lammat, treiñ rodoù bihan, kas en-dro milinoù bihan hag all... Setu ma reas embann un deiz bennak penaos neb a vije barrek da vesa dezhañ e gant gwiñver hep na vije kollet hini ebet, en dije e verc'h da zimeziñ...

Dal ma voe klevet ar c'heloù e teredas ur bern paotred yaouank da esa o chañs. Dre ma teuent e vijent lakaet da vesa ar gwiñvered ; met kaer o doa ober eus o gwellañ, kerkent ha ma veze laosket ar gwiñvered da c'hoari dindan ar bodoù er c'hoad e savent er gwez ha ne vezent mui gwelet. An Aotrou hag e verc'h a c'hoarzhe a galon vat o welout ar baotred o chom berr gant o labour mesa-gwiñvered ; ha dezho holl a veze roet o sac'h hag ar gordenn d' e heul, gant an Dimezell...

Ur pennad brav ac'hano e oa ur paotr yaouank o chom. Yannig a oa e anv. Ne oa ket gwall-speredet, met kalon vat en doa hag e lakaas en e benn monet da risklañ e chañs ivez. Hag eñ en hent, un tamm bara gantañ en e visac'h, e bolontez Doue. Hir e oa ar veaj hag hepdale ec'h en em gavas skuizh ar paotr yaouank ; hag eñ da azezañ en disheol war bord ur c'hoad, e-tal ur feunteun. Yannig a drempe en dour fresk, e damm bara sec'h d' hen sikour da vonet d' an traoñ. Edo gant e lein p' en em gavas gantañ ur wrac'h kozh daou-bleget he chouk gant an oad : — Ha kontant e vijec'h, mar plij, paotr yaouank, da reiñ din un tamm bara ? Me 'zo erru kozh ha n' em eus den da c'honit bara din...

— Ya laouen ! maeronez, eme Yannig. Tostait amañ hag e roin deoc'h lod eus va bara. Keit hag am bezo un tamm kreun da lakaat dindan va dent, e lodennin anezhañ gant paouroc'h egedon-me...

P' he devoe debret he zamm bara, e c'houlennas an hini

gozh digant ar paotr yaouank : — Hep bezañ re gurius, emezi, ha kontant e vijec'h da lavarout din o vonet da belec'h emaoe'h evel-se hoc'h-unanik ?...

— Ya da ! maeronez. Me 'zo o vonet da gostez Pariz da vesa gwiñvered, pe da esa ober da vihanañ, rak an Aotrou, perc'henn ar gwiñvered-se en deus prometet reiñ e verc'h d'an neb a c'hello mesa ar gwiñvered hep koll hini 'bet anezho...

— Feiz ! va faotrig kaezh, ur gwall vicher ez ez da gaout. Met pa 'z out bet ken mat em c'heñver, setu amañ dit ur c'hwitellerez. Ha pa soni anezhi e teuio an holl wiñvered en-dro dit, ha pa soni teir gwech, e teuio muzik ken brav anezhi ma teuio ar gwiñvered war da lerc'h...

— Bennozh Doue deoc'h, maeronez ! eme Yannig. Ha Doue da reiñ deoc'h buhez hir ha yec'hed... Hag eñ war-raok goude bezañ klenket ervat e c'hwitellerez en e c'hodell...

P'en em gavas e-tal ar c'hastell ez eas da sachañ war ar gordenn a oa e-pign ouzh an nor hag e klevas ur c'hloc'hig o seniñ e-diabarzh ar porzh. Donet a reas ar porzhier raktal da welout piv a oa o seniñ :

— Erru'oac'h, va faotr, emezañ. Petra a zo evit ho servij ?

— O klask labour an hini emaoñ ha ma vije ho polontez va goprañ da vihanañ evit va boued ?

— Feiz ! gortozit ur pennad, rak n'eo ket me eo ar mestr amañ. Me 'zo o vonet da gomz gant an Aotrou. Chomit aze da c'hortoz.

Ur pennadig goude e tistroas hag e lavaras da Yannig : — Lavaret ez eus bet deoc'h monet da gomz gant an Aotrou.

Ha Yannig war e lerc'h er porzh ha d'ur sal gaer lec'h ma oa kadorioù goloet a zanvezioù prizius hag an holl draoù o luc'hañ e-barzh :

— Arsa ! eme an Aotrou. Te an hini a zo o klask fred ? Petra a ouzout-te ober evelse ?

— Un tamm a bep seurt, Aotrou, a respontas Yannig.

— Ma ! roet e vo dit un tamm labour vrav da ober ha ma teuez a-benn d'hen ober evel m'eo dleet, e vo roet dit kaerañ gopr a oufes da soñjal : Va merc'h az po da bried.

— A zo mat, eme Yannig, met petra am bezo da ober eta ?

— Bez' ez eus amañ kant gwiñver. Ret e vo dit monet d'ar c'hoad ganto d'o mesa eno. Hag evel m' emaoñ o paouez hel lavaret dit, ma teuez a-benn d'o mesa hep na ziankje hini ebet anezho, neuze e vo va merc'h dit...

...Kaset e voe ar gwiñvered da greiz ar c'hoad en ur pezh kaoued da Yannig d'o mesa. Ha digoret e voe an nor warno. Met a-boan ma oa digoret ar gaoued ma lammas ar gwiñvered

er-maez hag i da grapat er gwez hag ur momedig goude, ne weled hini ebet anezho neb lec'h ebet. Mevel an Aotrou hag a oa aet da sikour dougen ar gaouedad-wiñvered a zirollas da c'hoarzhin, pa welas ar gwiñvered o vonet da c'hoari koach-koukoug e-touez ar brankoù : « Ar genaoueg-mañ, emezañ outañ e-unan ez erruo gantañ, ar pezh a zo en em gavet gant ar re-all en e raok. Ma soñj gantañ adtapout ar re-seoù !... » Hag heñ d'ar gêr ha lezel Yannig da zigeriñ e logell (-e c'henoù) ha d'en em zibab gant e loened bihan. Met pa voe degouezhet an eur da vonet d'ar gêr, Yannig a dapas e c'hwitellerez en e c'hodell, hag heñ da c'hwitellat ha kerkent setu ar gwiñvered en-dro dezhañ. Ne voe ret lavaret dezho monet er gaoued. En ur serr-lagad e oant en em voutet e-barzh o-unan. Pa voe degaset ar gaouedad en-dro d'ar c'hastell ne vanke loenig ebet. Ma voe souezhet an Aotrou ha muioc'h c'hoazh e verc'h koant : « Me, emezi, droug enni, ne gemerin a briz ebet ur seurt galouper-hentoù. N'houlan stok ebet dioutañ... »

Antronoz vintin e lavaras an Aotrou d'e vevel nevez : « Dec'h e oa deuet brav an traoù ganit, met ret eo din aprouiñ ac'hanout c'hoazh evit bezañ sur ez out gouest e gwirionez da vesa va gwiñvered ». Hag e kasas Yannig d'ur c'hoad all. Met an deiz-se evel an deiz a-raok, e teuas e holl wiñvered gant Yannig d'ar ger adarre... Merc'h an Aotrou en em gavas nec'het da vat, an taol-mañ : « Ur vezh ez eo din renkout dimeziñ d'ur foeter-hent evel hennezh. Ret e vo kaout ur stumm bennak da vourdañ ar paotr evit ma c'hellin neuze en em zislavaret. » Tri devezh a voe roet da Yannig da ziskouez sklaer hag anat d'an holl e oa barrek-mat da vesa ar gwiñvered...

An deiz war-lerc'h eta ez eas an Dimezell d'ar c'hoad lec'h ma edo Yannig oc'h ober e vicher a vesaer-gwiñvered. « Peogwir, emezi da Yannig, e tleomp dimeziñ an eil d'egile, em eus ar gredenn ne nac'hot ket va goulenn ouzhin-me. C'hoant am eus da ginnig unan eus ar gwiñvered da unan eus va c'hamaradezed, hep gouzout d'am zad'na d'am mamm. Gwerzhed din eta unan, mar plij... »

— Hola 'vat, Dimezell, deoc'h-c'hwil ez eo ar gwiñvered, kemerit an hini a blij deoc'h ar muiañ. »

Hag hi da dapout unan ha war-raok en ur lavarout outi hec'h-unan : « Ar c'haezhig-mañ en em gavo gwall-nec'het emberr pa erruo dirak va zad ». Pa erruas ar mare da gas al loened d'ar gêr, Yannig a dapas e c'hwitellerez hag heñ da c'hwitellat ha setu an holl wiñvered o tiskenn eus ar gwez ha d'en em lakaat en-dro dezhañ. An hini a oa etre daouarn

an Dimezell, dal ma klevas ar c'hwitellerez o seniñ en em lakaas da zifretañ gwashañ ma c'helle ha pa ne felle ket da homañ diskregiñ, e skrapas kement he daouarn dezhi ma renkas he lezel da vonet.

P'en em gavas Yannig dirak an Aotrou edo bepred e gant gwiñver gantañ hep na vankje hini ebet...

An Dimezell he doa c'hwitet war he zaol : « N'out nemet ur c'henaouegez a lavaras he mamm dezhi. Me 'yelo war-c'hoazh ha gwelout a ri pegen aes ez eo yennañ Yannig ! »

...Monet a reas eta an deiz war-lerc'h d'ar c'hoad lec'h m'edo Yannig o tiwall e dammoù loenedigoù rouz : — Selaou 'ta, Yann, eme an Itron, ha ne vijes ket kontant da werzhañ din unan bennak eus da wiñvered ? Met n'em eus ket c'hoant e oufe va fried na va merc'h...

— Ba ! eme Yannig, al loened-se a zo deoc'h, Itron, kemerit an hini a blijio deoc'h ar muiañ...

Hag an Itron o tapout unan hag ouzh he lakaat en he c'hrubuilh e prennas ervat warni : « Eno ne fiñvo ket moarvat, » emezi. Met kerkent ha ma klevas ar c'hwitellerez o seniñ ez en em lakaas ar wiñver da zifretañ kement ha da c'hoari kement gant hec'h ivinoù ma rogas he jave d'an Itron ha ma fregas he c'horfenn dezhi ha d'an traoñ war an hent da vonet da gaout Yannig hag e vandenn-loened... Ha p'en em gavas Yannig dirak an Aotrou edo bepred e gant gwiñver gantañ hep na vankje hini ebet...

P'o devoa an Dimezell hag an Itron c'hwitet war o zaol e oa tro an Aotrou da esa bremañ. Monet a reas d'ar c'hoad sioul ha didrouz hag eno hep gouzout da Yann e tapas ur wiñver da lakaat dindan e roched : « Aze, emezañ e chomo hep mar ebet, hag emberr e vanko ur wiñver da Yannig ha neuze e vo roet e « gouign dezhañ ha peoc'h e vo dioutañ pelloc'h... »

Allaz ! pa sonas ar c'hwitellerez e krogas ar wiñver da skrapat ha da ziskrapat kement ha ken bihan ma voe lakaet kig an Aotrou evel pasteiz hag en desped dezhañ e renkas an Aotrou dibrennañ e roched buan-ha-buan evit lezel ar wiñver da vonet kuit...

Pa erruas an noz e teuas Yannig d'ar gêr hag eñ e penn e vagad lammerien vihan rouz, en ur c'hwitellat kae-meurbet gant e c'hwitellerez, ken e oa ur yec'hed hen klevout o seniñ. Echu e oa an termen eus e boanioù, rak tri devezh a oa bet roet dezhañ da ziskouez e ampartiz. Hag e c'helle esperout kaout da bried koantañ plac'h a oa er bed d'ar mare-se. Ya ! met an Dimezell a stourme bepred hag a yeas da gaout he zad : « Ne servij ket deoc'h, emezi ; ne fell ket din kaout

hennezh da bried. Ret eo klask un digarez bennak da zifoarañ dioutañ, koustet a gousto ».

Galvet e voe Yannig da zonet da gaout an Aotrou : « Ma ! eme an Aotrou dezhañ, un den out evelkent, pa 'z out deuet a-benn da ober ar pezh n'en doa graet den ebet c'hoazh ez raok : mesa va c'hant gwiñver hep na ziankje hini ebet... Koulskoude, kent dit kaout va merc'h da zimeziñ e vanko dit ober un dra all c'hoazh : degas din ur sac'had-gwirionezioù.

— Ma ! a respontas Yannig, goulenn a rit diganin ober traoù ivez 'ta. Klask a rin evelkent reiñ ho mennad deoc'h ; met roit din, mar plij, ur c'holc'hed. »

Roet e voe ur c'holc'hed da Yannig hag eñ da vonet da gambr an Dimezell : « N' hoc'h eus ket a soñj, Dimezell, emezañ, ho poa goulennet diganin ur wiñver da reiñ da unan bennak eus ho kamaradezed hep gouzout d'ho tad na d'ho mamm ?

— Eo, emezi.

— Neuze ez eo gwir ? a c'houlennas Yannig diganti.

— Ya sur, emezi, gwir ez eo...

« Ac'hanta, eme Yannig, dre vertuz va c'hwitellerez, deuit em golc'hed. » Ha ploup hag an Dimezell war he fenn er c'holc'hed.

Ha Yannig er-maez gant e c'holc'hedad da gambr an Itron : « N' hoc'h eus ket a soñj, Itron, emezañ, ho poa goulennet diganin ur wiñver da brenañ hep gouzout d'ho pried ?

— Eo, emezi.

— Neuze ez eo gwir ? a c'houlennas Yannig diganti.

— Ya sur, emezi, gwir ez eo...

« Ac'hanta, eme Yannig, dre vertuz va c'hwitellerez, deuit em golc'hed. » Ha ploup hag an Itron war he fenn er c'holc'hed.

Ha Yannig neuze gant e c'holc'hedad da gambr an Aotrou : « N' hoc'h eus ket a soñj, Aotrou, emezañ, e oac'h bet oc'h esa tapout ur wiñver hep gouzout din, p'edon ouzh o mesa er c'hoad ?

— Eo, emezañ.

— Neuze ez eo gwir ? a c'houlennas Yannig digantañ.

— Ya sur, emezañ, gwir ez eo...

« Ac'hanta, eme Yannig, dre vertuz va c'hwitellerez, deuit em golc'hed. » Ha ploup hag an Aotrou war e benn er c'holc'hed. « Ha setu bremañ, eme Yannig, ur sac'had-gwirionezioù brasoc'h eget na soñjec'h marteze, Aotrou... Ha setu c'hwil bet ho mennad ganeoc'h... Ha bremañ, c'hwil a chomo ho-tri em gloc'hed, ken n'am bo bet an Dimezell da bried, pe ma n'houl ket dimeziñ ganin, ken n'ho po roet

va fouezañs a aour din-me... Gwelout a rit, Aotrou, kaer hoc'h eus bet merkañ war hoc'h ardamezioù ez oc'h ker gouest ha meur a hini, an taol-mañ avat, hoc'h eus kavet ur mevel da vestr warnoc'h... »

An Aotrou a gomprenas ar gentel hag a c'houlennas digantañ digeriñ ar c'holc'hed hag e roje dezhañ ar pezh a garje... Ha pa ne deurveze ket an Dimezell kemerout Yannig da bried, e voe roet d'ar paotr yaouank ur sac'had-aour da vonet gantañ d'ar gêr. Met n'ankouas kammed e oa bet paour e-unan hag e voe dalc'hmat madelezhus hag aluzenus evit paouroc'h egetañ... Diwezhatoc'h e timezas d'ur plac'h yaouank a feson eus e vro... Eus va familh e oa ar plac'h yaouank-se ha setu perak e ouzon ervat istor Yannig hag ho pedan da grediñ ez eo gwir penn-da-benn...

*hervez ur gontadenn klevet e Bulien
(M. KLERG).*

An holl bobloù hag an holl yezhoù o deus ar gwir da vevañ ha n'eo ket d'an Iliz pe d'ar Gouarnamant eo labourat da zistroadañ ur yezh evit lakaat un all en he lec'h. Deskiñ un eil yezh da ur bobl a c'hell bezañ mat, met deskiñ ur yezh nevez da ur bobl evit gellout, dre se, dont a-benn da reiñ lamm d'he hini gozh a zo fall, ha gant Doue ha gant an dud eo milliget ar re her gra.

Yann Vari PERROT.

Feiz ha Breizh, 1936.

LÂM NGÔC SY

gant GOULC'HEN PENNAOD

Piv e oa ? Unan bihan e-touez ar re vihan. Danvez-ofiser e gward-pobl ar Viêt Nam, e penn korn-bro Thô Truong, nepell eus Kê Sat, etre Ha Nôi ha Hai Zuong.

N'em eus ket e anavezet e-pad pell amzer : ur pemzektez bennak e-pad an argadadeg anvet « Begeg ». E garout a raen avat, hag eñ am c'hare ivez, dre ma oamp eus an hevelep gwad.

Ha setu eñ lazheñ.

Kustum e vezer, e-pad ar brezelioù, da gomz eus marv an dud evit ar perzh en deus e-keñver pal bras ar brezel.

Emañ arme-pobl ar Viêt Nam o sevel a-enep arme komunist ar Viêt Nam. Hag emañ an arme-pobl o kenlabourat gant ar C'hallaoued. Daoust ha lavaret e vo diwar-benn va c'heneil e oa ur Viêt-Namad gallgar, ur skouer evit an holl ? Pe ur c'henlabourer milliget ? An eil hag egile moarvat.

Ha koulskoude ne oa nag an eil nag egile.

Bez e oa unan eus an dud yaouank-se a gaver en holl vroioù aloubet gant an estren, hag a gasa an estren-se kement ken ez eont betek lakaat o buhez en arvar evit kas anezhañ er-maez. Tud yaouank a anver Gwion Vissault, Leon Jasson, Stern Laizet e Breizh. Tud yaouank a anver Lâm Ngôc Sy e Viêt Nam.

Bez e oa ivez unan eus an dud yaouank-se a stourm evit ur stumm kevredigezh, ar werinelouriezh vroadel, a-enep d'ur stumm kevredigezh all, ar voutinelouriezh. Tud yaouank a anver Gwion Vissault, Leon Jasson, Stern Laizet e Breizh. Tud yaouank a anver Lâm Ngôc Sy e Viet Nam.

D'an 12 a viz Kerzu e tagas Tiêu Doan 42 ar Viêt Minh kêriadenn Thô Truong. Daou vil den e oant a-enep da gant hanter-kant. T. D. 42 ar Viêt Minh. D'un Europead ne lavar ar gerioù-se netra. Gwellañ bagad ar Viêt Minh en hanternoz ar Viêt Nam eo. Dirazo ne oa nemet un dornadig paotred eus ar gward-pobl, armet gant kozh fuzuilhoù Mauser dian-denn. Ha padal, div eurvezh diwezhatoc'h e oa ar Viêt Minh o tec'hout. Pa erruas ar gadervenn-skoazell e welas ar banniel melen e deir roudenn ruz o stlakañ a-us d'ar gêriadenn.

« Mervel evel m'e welis o vervel...

Trec'hour e-mesk an drec'hourien. »

Tro-war-dro d'ar gêriadenn e oa korfoù marv ar Viêt Minh, hag armoù-tennata dilezet gant an enebour.

E-barzh ar gêriadenn, korfoù dibennet Lâm Ngộc Sy hag e soudarded.

Ne fell ket din ober ur brezegenn, met dav eo din prederiañ war donkadur ar paotr yaouank-mañ hag a zo bet va c'heneil. Bez' on bet an Europead nemetañ en deus bet fiziañs ennañ, hag evel-se em eus gallet komz didro gantañ.

Ganet e oa bet e Nam Dinh, daou vloaz warn-ugent a zo. Desket en doa mat a-walc'h ar galleg hag ar saozneg e skol an derez kentañ, ha neuze e oa bet da skol ar gward-pobl en Hai Phong. Ul « lenneg » ne oa ket, hogen ur paotr eeun eus ar bobl, ha seul dalvoudusoc'h a se eo ar gentel roet gant e vuhez. Ennañ e oa, evel e pep Viêt-Namad, ur c'hoant deskiñ souezhus ha traoù a bep seurt a lenne. Evel kalz eus e genvroiz ivez e sone ar banjo en un doare bamus. C'hoant bevañ dieub en doa dreist pep tra all. N'en deus ket kuzhet ouzhin e oa en e soñj reiñ an dorn da gas ar C'hallaoued er-maez eus ar vro kerkent ha ma vefe bet trec'het ar gomunisted. Dibabet en doa, ha war ar poent-se e fell din pouezañ, etre daou riskl : riskl an enebour diavaez ha riskl an enebour diabarzh.

« An enebour diabarzh eo an hini risklusañ, rak n'heller ket sevel ur stad kreñv gant ur preñv e-barzh. Ret eo deomp sevel ar Viêt Nam adalek ar maen kentañ war ar breinadur lezet deomp gant ar C'hallaoued. Ret eo deomp glanaat hor bro. Pa vo glanaet e tec'ho kuit ar C'hallaoued dre n'o devo ket mui tra da ober amañ. »

Eus Breizh e komze din alies hag e brezhoneg e salude ac'hanon bep mintin : « Demat paotr ! Breizh atav ! » Ha goulennou a bep seurt a rae din diwar-benn hor pobl.

« Neuze emeon o stourm evel ma stourmas paotred Bezenn Yann Vari Perrot. War an hent mat emeon neuze ha ret eo din kenderc'hel gantañ. Dalc'hmat ivez, breur. Dieub e vo hor pobloù, pa fello dezho bezañ, rak breinadur n'eo ken ar gwasker. Ha goude *thais-binhf gaanf phucj-huwnng, nhungz ngayf toots depj sez tais-sinh* : e vleunio ar peoc'h hag an devezhioù brav da adc'henel ! »

Marv eo Lâm Ngộc Sy.

Re all a varvo c'hoazh.

Evit ma teuio ar peoc'h hag an devezhioù brav da adc'henel.

SANT PER PLEGAD

gant EVNIG PENN AR C'HOAD

En ur barrez vihan goant a vro Dreger, etre Montroulez ha Plouared, e oa gwechall ur person kozh anvet Per ar Sant. Hogen en iliz e oa ur sant all, Per ivez e anv. Ha ma oa paour an aotrou person, Sant Per, patron ar barrez, a oa paouroc'h c'hoazh. Nemet Per ar Sant a rae muioc'h a wad fall eget Sant Per. Er presbital me lavar deoc'h ne veze ket brav bemdez bezañ karabasenn. Ur pennad zo, Soazig, ur geginerez diwar an dibab koulskoude, ne ouie ken petra aozañ da verenn, na da goan : an Aotrou person ne gave ket mui mat netra, nag ar c'hig bevin, nag ar c'hig sall, nag ar sistr, nag ar gwin. « Ret e vo deoc'h, aotrou person, » eme Soazig un deiz, « mont da welout ar medisin. » Krak, war an taol e tegouezh Fañch ar sakrist.

« Sell 'ta Fañch, petra zo nevez ganit ? »

« Feiz, aotrou Person, strafuilhet-bras eo va spered. »

« Dal ! Gant petra va Doue ? Klañv out ? »

« N'on ket tamm ebet. Met eizh deiz zo n'em eus ket kousket un dakenn. »

« A ! Eveldon neuze, mab paour. Ha petra zo 'ta o krafignat da benn dit evel-se ? »

« Sant Per, aotrou Person, eo a gavan... »

« Sant Per ! Salokras Fañch, an hevelep kleñved zo ganimp hon-daou, 'm eus aon. »

« Barrek a-walc'h avat... »

« Hep, hep, Soazig, degasit amañ, mar plij, ur voutailhad sistr kozh ha div werenn. »

Soazig a chome a-sav, digor he genou ganti war nav eur.

« Ya, ya, hastit buan... »

« Ur plac'h gentil hoc'h eus aze, aotrou Person ! »

« Devezhioù, Fañch, evel ar merc'hed all. »

« Setu aze, aotrou Person. »

« Mat, bennoz Doue, Soazig. Selaouit bremañ : Fañch a chomo da goaniañ ganin. C'hwec'h eur hanter eo. Pa vo seizh eur c'hwil a zegaso dimp un dra bennak a vat da zebriñ, hag ivez da evañ. Me zo oc'h ober yun ha vijil eizh deiz zo ! Ha Fañch ivez, hervez 'soñjan. »

« Feiz, kazimant gwir eo ! D'ho yec'hed. »

« Dit ivez ! Bremañ, avat, disac'h da gaoz buan ha buan. ma vo gwelet dre belec'h ez aio Sant Per da Gêrborzh. »

« Marteze ne vo ket ret dezhañ mont betek Plounerin. Ne gav ket deoc'h, aotrou Person, ez eo ur vezh gwelout e petore stad truezus emañ en hon iliz skeudenn Sant Per, patron ar barrez ? Ar paour-kaezh ! E benn a zo prest da gouezhañ ; e zaoulagad a zo debret gant ar preñved ; n'en deus nemet ur vrec'h ha troad ebet ken ; ur gozh vantell a zo gantañ war e choug, pilhaouer ebet na rofe pemp gwenneget eviti. »

« Setu va brasañ glac'har, Fañch kaezh. Met petra ri ? Un delwenn nevez, kizellet en ur wezenn derv gant ur mestr war ar vicher, a zo prest e Lanuon c'hwec'h miz zo. Siwazh n'em eus ket peadra, na tost, evit echuiñ d'he faeañ. »

« Ac'hanta, n'hoc'h eus nemet sentiñ ouzhin, hag a-raok dimeurzh da noz e vezo Sant Per nevez, sonn en e sav e-lec'h m'emañ an hini kozh oc'h hirvoudiñ. »

« Gant ma ne ri ket marc'had ouzh an diaoul, me ne ran forzh. Dibun da gudenn eta. »

Fañch neuze da zisplegañ e gefridi. A-boan m'en doa echu, Soazig, ar garabasenn, a zered ha ganti peadra da derriñ naon ha sec'hed daou zen bet o palat seizh eur horolaj diouzhtu.

Dizamant o spered, Per ar Sant ha Fañch ar sakrist a reas enor d'ar geusteurenn.

« Debr leizh da gof, va den mat ! »

« Setu kazimant tenn war va jiletenn, aotrou Person. »

« Deo gratias ! Mont a ran da echuiñ va breviel. Ken warc'hoazh, Fañch. »

En deiz war-lerc'h, kerkent ha brallet an eil kloc'had a-raok an oferenn-bred Fañch a 'n em gave en iliz. Tennañ 'ra diwar e sichenn ar paour-kaezh Sant Per ha buan a gas anezhañ da grignol ar sekreteri. Kemer a ra avat mantell druilhennek ha kalabousenn ar sant kozh hag e wisk anezho ; neuze e sav war ar sichenn. Erru oa poent ! Rak setu Job ar marichal e pign ouzh ar c'hloc'h bras hag an dud krog da zont e-barzh an iliz.

Mont a ra brav ar c'hirie-eleison, ar gloria ; ha, yao, an Aotrou Person er gador-brezeg, a-dal, eeun dirak Sant Per.

Ne badas ket pell ar sarmon. Evit klozañ avat mouezh ar beleg a greñva : « Sellit, va breudeur ha va c'hoarezed kristen, sellit e peseurt stad mantrus, fromus, mezhus, emañ aze a-us deoc'h Sant Per, patron Plegad. Ha disul emañ pardon Per, Porzhier ar Baradoz. Rannet eo va c'halon !

Daoust ha chom a raio skornet hoc'h hini ? Evidon, ma vijen-me Sant Per, ne chomfen ket ur vunutenn ouzhpenn en iliz-mañ ! »

Ploum, ul lamm 'kreiz an iliz ha Sant Per kuit d' ar pevar lamm ruz. A-vec'h m' o devoa un' toullad paotred bet amzer da welout un dra bennak ; ar merc'hed, int, bodet izeloc'h eget ar gador-brezeg, o doa gwelet Sant Per o skarzhañ evel ul luc'hedenn. Div pe deir maoquez a gouezhas semplet. Fañch a guzhas buan e druilhoù en un torkad beuz e korn ar vered ha da redek ivez da heul an dud all. « P' eus ket gwelet dre belec'h eo aet Sant Per, Fañch ? » — « Ma Doue, nann ! D' ar Pontoù, marteze ! » — « Setu aze un taol avat », eme Berin. Hag an teodoù en-dro pep hini o tegas e dezenn. An Aotrou Person a gave hir an amzer en e unan. Met Fañch, adalek ma kavas tu, a zistroas d' an iliz ; ha bec'h d' ar c'hloc'h bras !

« Deuet Sant Per en-dro, moarvat ; deomp da welet ! » Setu leun-kouch an iliz. « Credo in unum Deum ! » e tistag an aotrou Person war don ar c'hrampouezh gwinizh. Biskoazh kredo ken entanet ne dregernas dindan bolzioù iliz Plegad. Ken ma krene ar gwer. Fañch ar sakrist ne chomas ket da dortañ : ar plad bras en e zorn, an dour o tiverañ en e gerc'henn, teir gwech e rankas dont da zegas e gest d' ar sekreteri. Paour ha pinvidik, bihan ha bras, pep hini a roe e brof, kalz pe nebeut.

« Ite missa est ! » eme an aotrou Person.

« Graet an taol ! » eme Fañch.

Ha setu perak ha penaos a-benn ar sul war-lerc'h Plegadiz o doa ur Sant Per nevez, ken brudet ha Doue Pleuveur.

Hogen abaoe den ebet n' en deus bet keloù diouzh ar Sant Per kozh.

BREIZH HA MARVAILHOÙ ARZHUR

gant ROPARZ HEMON

ARTHURIAN TRADITION AND CHRETIEN DE TROYES, gant Roger Sherman Loomis, XIV/504 a bajennoù, Columbia University Press, New York, 1949 ; eil mouladur, 1952.

R. S. Loomis a zo anavezet a bell 'zo evel unan eus gwellañ studiourien Danvez Breizh e lennegezh ar Grennamzer. Brudet eo abaoe embannidigezh e levr *Celtic Myth and Arthurian Romance* e 1927.

E gredennoù diwar-benn orin ar marvailhoù arzhuriek a zo dastumet e kentskrid e levr nevez (p. IX) :

1. An doueedoniezh keltiek a zo pennorin an hengoun arzhuriek.
2. An hengoun-se, o tont eus Iwerzhon, Kembre ha Kernev-Veur, a voe kaset gant danevellerien a vicher d'ar Vretoned, ha gant ar re-mañ d'ar C'hallaoued ha d'an Normaned-ha-Saizon.
3. An anvioù-tud arzhuriek a zo peurliesañ deveret eus ar c'hembraeg, hag i alies distreset farsus o tremen dre yezhoù estren ha dre bluenn skriverien dievezh pe nec'het.

N'eus ket ezhomm bezañ gouiziek war ar gudenn arzhuriek evit merzout ez a ar c'hredennoù-mañ a-enep kredennoù an darn vuiañ eus ar romanegourien ; klotañ a reont madik a-walc'h gant kredennoù an darn vuiañ eus ar geltiegourien. Ar geltiegourien o deus lavaret hag a lavar e tarzh marvailhoù Arzhur, dre vras, diouzh henvojennoù piaouet e derou ar Grennamzer gant pobloù o komz yezhoù keltiek. Ar romanegourien a zo bet techet da enkañ muiañ ma c'hellent tachenn an elfennoù keltiek er marvailhoù-se. Loomis, avat, war-lerc'h Zimmer, a lavar un dra ouzhpenn, un dra a bouez bras evidomp : Bretoned Breizh-Vihan a zo bet pennañ skignerien ar marvailhoù.

E rann gentañ e levr e klask spisañ penaos e voe ledet mojennoù Arzhur hag e varc'heien dre ar bed kristen e-doug an 12-vet kantved. Ne nac'h ket ez eo bet Chrétien de

Troyes an hini kentañ da ober e vad, e romantoù hir savet e gwerzennoù gallek, eus brud ar mojennoù-se. Hogen Chrétien n'en deus tamm ebet ijinet ar marvailhoù a zispleg. Se a lavar e-unan. En amzer ma skrive e oa Arzhur anavezet mat en Europa, hag e Breizh-Vihan peurgetket, mar kreder testeni Alanus de Insulis :

« It da rouantelezh Arvorig, anvet ivez Breizh-Vihan, hag embannit war ar marc'hallac'hioù hag er c'hêriadennoù ez eo marvet Arzhur ar Brezhon e-giz ma varvas tud all, ha prouet e vo deoc'h gant an darvoudoù o-unan pegen gwir eo diougan Merlin, e vezo douetus gourfenn Arzhur. Bec'h ho pezo o tec'hout dic'hloaz, hep bezañ sammet a vallozhioù pe flastret gant ar vein a vo strinket ouzhoc'h gant ho selaouerien. » (p. 9).

A-raok amzer Chrétien, hag ivez en amzer ma skrive, e kaver testenioù all a-berzh Breizhveuriz, o tiskouez e veze danevellet marvailhoù Arzhur gant Bretoned Arvorig. Ar re bennañ anezho a zo William of Malmesbury ha Marie de France. Ouzhpenn se, eme Loomis : « ar prouennoù-diabarzh diwar ar romantoù gallek, lec'hiadur yaouankiz ha bloavezhioù diwezhañ Tristan e Breizh, lakadur koad Brekelien en *Yvain* gant Chrétien, an anvioù brezhonek a dud hag a lec'hioù a-skign en anvadurezh arzhuriek... a ziskouez, a-gevret gant an testenioù a Vreizh-Veur, e oa brudet gant Breizhiz en o bro hengoun marvailhoù Arzhur ». (p. 18).

Ar sebezusañ prouenn a zeu eus an Itali : ar rizenn-volz a-zioc'h dor-dal hanternoz iliz-veur Modena, gant kizelladurioù graet etre 1100 ha 1110, o skeudenniñ arroudoù eus mojenn Arzhur, gant anvioù engravet : Artus de Bretania, Isdernus, Che, Gâlvagin(us), Galvariun, Burmaltus, Mardoc, Winlogoe ; anvioù hag a zoug, hervez Loomis, levezon ar brezhoneg hag ar galleg. En Itali ivez, en 12-vet kantved, e kaver tud anvet Artusius ha Walwanus.

Nebeutoc'h anavezet eo ar marelladur-meinigoù en iliz-veur Otranto, graet e 1165, o tiskouez un den, ur vazh-roue en e zorn, a-c'haoliad war ur bouc'h, gant an enskrivadur « Rex Arturus ».

Loomis a veneg ar skridoù savet e Kembre a-raok amzer Chrétien, enno pennadoù eus mojennoù Arzhur, evel *Kulhwch hag Olwen*. Kembre, emezañ, a zo lec'h-orin ar mojennoù arzhuriek. Diarbenn krenn a ra, avat, kredenn un darn vras eus an arzhuroniourien, e vije bet tremenet ar mojennoù-se rag-eeun eus Kembre da Vro-Saoz :

« N'eus hogos netra da anataat o dije Kembreiz roet o marvailhoù diwar-benn Arzhur hag e varc'heien rag-eeun d' o

amezeien a yezh saoznek pe c'hallek a-dreuz an harzoù. Sklaer eo, diwar an enebiezh padus etre ar Saozon ha Brezhoned Breizh-Veur, n'o dije ket ar re-mañ treuskaset a-youl mojennoù o kanmeuliñ haroz o gouenn, ha sklaeroc'h c'hoazh n'o dije ket ar re all o degemeret a-c'hrad-vat. Bez' e oa ivez skoilhoù ar yezh o virout ouzh Kembreiz da zarem-prediñ Saozon-ha-Normaned. Ar martezead a laka e vije bet anavezet ar mojennoù keltiek gant ar C'hallaoued dre hanterouriezh ar Saozon-ha-Normaned a dle bezañ distaolet. Kudenn an treuskaserezh a gaver an diskoulm anezhi gant ar Vretoned. Ar re-mañ a oa divyezhek, a oa kerent da Gembreiz ha da Gerneveuriz, a zalc'he feal eñvor Arzhur, o deveze darempredoù tost, politikel ha sevenadurel, gant o amezeien a yezh c'hallek, hag ouzhpenn kaout perzh en Aloubadeg Bro-Saoz gant an Normaned, o doa gounezet domanioù ec'hon eno. Arabat dimp souezhiñ eta mar kavomp roud ar Vretoned ne vern pegoulz, pe vern pelec'h e veneger skignerien da vez Breizh eus Kembre ha Kernev-Veur, gant un direizhadenn hepken. Hag an direizhadenn-se, Bleheris, a seblant bezañ implijet hengounioù a Vreizh-Vihan, hag a gonte hep mar e varvailhoù entanus e galleg... O zachenn (tachenn ar Vretoned) en em lede eus mervent Kembre betek kompezenn Lombardia, hag e 1170 ez ae kalz pelloc'h. » (p. 21).

Pouezañ a ra Loomis war un dra : marvailhoù Arzhur a voe kemmet ha kaeraet gant ar Vretoned. Ne voent ket krouet ganto. Ne voent ket degaset ganto da Vreizh en ermaeziadeg veur ar 6-vet hag ar 7-vet kantved. Deuet int e Breizh war-dro ar bloaz 1000.

Ar Vretoned-se a skignas marvailhoù Arzhur a ranke bezañ danevellerien a vicher. E brezhoneg ar Grennamzer e oa ul lennegezh e gwerzennoù, sonioù, darn anezho diwar-benn Arzhur, al « *lais* » brudet, meneget gant Marie de France, Giraldus Cambrensis (« *fabulosi Britones et eorum cantores* ») ha re all. An danevellerien koulskoude, a zo abeg da grediñ, a zisplege o danevelloù e yezh-plaen (« *sanz rimer* », e-giz ma lavar Wauchier) hag e galleg. Darn eus an danevelloù a oa bet lakaet dre skrid a-raok amzer Chrétien, daoust na chom dornskrid eus nikun anezho : pezh n'eo ket iskis, pa soñjer ne chom dornskrid ebet kennebeut eus oberoù Chrétien ha Marie, eus ar re skrivet en 12-vet kantved.

Imbourc'hadennoù resis war darvoudoù peder eus oberennoù Chrétien, *Erec*, *Le Chevalier de la Charette*, *Yvain* ha *Le*

Conte del Graal, a ya d' ober korf levr Loomis (p. 61-459). En holl, 74 a ranndanevelloù a zo studiet, pizhskejet, troet-distroet, keñveriet gant marvailhoù eus lennegezh ar Grennamzer e meur a vro ha gant marvailhoù-pobl dastumet en hon deizioù-ni : ul labour hervez giz gouizieien an Alamagn hag ar Stadoù-Unanet.

Petra soñjal en diwezh ?

Derc'hel a ra en nebeut frazennoù-mañ : « ...un darn vras eus ar peder barzhoneg... a zo keltiek a orin. Diouzh un tu, ar pep muiañ eus an anvioù-tud a zo keltiek ; kalz anezho anvioù kembraek kemmet gant ar Vretoned ; un nebeut a zo brezhonek ; lod a heulier o roud, dre Gembre, betek Iwerzhon. Evit pezh a sell stern an danevell, *Erec* a zo kenaozet dre vras gant mojennoù kembreat a-zivout ar boudiged Modron ha Rhiannon, Mabon mab Modron, ar c'horrig-roue Beli hag e vreur Bran. Framm ar *Charrette* eo marvailhoù kembreat skraperezh Gwenhwyvar gant Melwas, kinklet gant arroudoù diouzh skraperezh Creiddylat gant Gwynn hag isdarvoudoù diouzh danevell-veur Cuchulainn ha mojenn Modron. *Yvain* a zo ar rann gentañ anezhañ ur c'hemmesk stummoù disheñvel eus amprou kadourien Ulad gant Curoi, hag un hengoun breizhat diwar-benn Barenton ; an eil rann ur c'hendeuz eus Gwele-klañvour Cuchulainn gant mojennoù Modron evel boudig-an-dour. *Le Conte del Graal* a zo ur c'henframmadur gwall luziet, ennañ tammoù diouzh bugaleerezh Cuchulainn, istor ganidigezh Finn, e zial, e gejadenn gant e eontr, dezrevell gweladenn Conn e palez Lug ha pennrouelezh Erin, hengounioù kembreat diwar-benn ar roue gloazet Bran hag e vreur Beli, ur C'hastell an Itronezed war ar stêr Havren, kejadennoù ha krogadoù gant an hemolc'her balc'h Arawn. » (p. 467).

Taolomp evezh ouzh ar frazenn diwar-benn an anvioù-tud. E dibenn al levr (p. 477-492) ez eus ur geriadurig, ennañ anvioù-tud ar peder oberenn studiet, ha notennoù a-zivout pep hini anezho. Unan eus diaesañ kudennoù Danvez Breizh eo kudenn an anvioù tud ha lec'hioù ; ken distreset int bet gant faltazi an danevellerien ha skriverien an dornskridoù ma ne c'heller ket c' diskleriañ hervez reolennoù strizh.

Un dra all a zo. Loomis, evit e holl ouiziegezh, n' eo ket keltiegour. Pa glask tostaat anvioù-tud Chrétien ouzh anvioù brezhonek, kembraek pe iwerzhonek, e rank en em harpañ war labourioù yezhoniezh keltiek hep bezañ gouest da varn pe ez int talvoudus pe get.

Kemeromp an anvioù brezhonek pe levezonet gant ar brezhoneg. Da heul Ferdinand Lot e lavar Loomis ez eo *Erec* distresadur an anv brezhonek *Guerec*, pezh a c'hellomp krediñ. Da heul Zimmer, e lavar ez eo *Graillmer* an hevelep anv hag hini hor roue Gralon Veur, pezh a c'hellomp krediñ ivez. Martezeadoù all Loomis a gavan arvarus. Darn a zo gwirheñvel, avat, evel *Avallon* tostaet ouzh an anv brezhonek-krenn *Avaellon*. Darn a zo hoalus, evel *Winlogee*, gwreg Arzhur e skeudennoù Modena, tostaet ouzh ar brezhoneg *Winlowen* pe *Wenlowen* (pe *Uuenlouuen*, *Gwenlaouen*, — daoust ma 'z eus ivez an anv-maouez *Guenlodoe* e brezhoneg-krenn).

Ul levr evel hemañ a ra dimp prederiañ war ur gudenn all c'hoazh : kudenn hol lennegezh kollet.

Bez' e oa ul lennegezh vrezhonek er Grennamzer. Anez, ne vije ket meneget ken alies gant skrivagnerien gembreat, saoz ha gall ar mare-se. Al levr brezhonek en dije talvezet da orin oberenn veur Jafrez Menoe n' eus ket anezhañ, a greder. Jafrez, avat, n'en dije ket komzet eus ul levr brezhonek ma ne vije bet e brezhoneg levr ebet.

Ha kollet eo a-grenn al lennegezh-se ?

N'eo ket. Setu amañ ur roll bihan eus oberoù damsaveteet e stumm addisplegadurioù e yezhoù all :

1. Darn eus « *lais* » Marie de France, e galleg-krenn.
2. *Danevell ar Franklin*, gant Chaucer, e saozneg-krenn (bet troet ganin e brezhoneg e *Gwalarn*, 6 ha 7).
3. *Sir Gowther*, e saozneg-krenn.
4. *Sir Orfeo*, e saozneg-krenn.
5. Teir danevell dastumet gant Walter Map ha displeget gantañ e latin en e levr *De Nugis*, war-dro ar bloaz 1181.

Ar roll-mañ a c'hellfe hep mar bezañ kresket. Ret e vefe lakaat ivez an oberoù levezonet tamm pe damm gant al lennegezh vrezhonek. Adkavout seurt roudoù eus hon amzer dremenet a zo hor c'hefridi-ni. O pleustriñ war Danvez Breizh, ar ouizieien a Vro-C'hall o deus a-heligentañ sammet ha berniet dismegañs war hor pobl. Hervezo al lennegezh vrezhonek kozh n' eus ket bet anezhi. A zo gwashoc'h, kredet int bet re aes gant ar Vretoned. Labour Loomis, savet gant un Amerikan n'en deus ouzh Breizh na karantez na kasoni, gant ur gouiziegiñ na glask nemet dizoleiñ ar wirionez, a dle digeriñ hon daoulagad ha reiñ c'hoant dimp da c'houzout muioc'h c'hoazh diwar-benn ar perzh bras kemeret gant hon tadoù e stummidigezh marvailhoù Arzhur ha lennegezh europat ar Grennamzer.

DIR-NA-DOR EN DEUS 80 VLOAZ

Piv ac'hanoc'h a gredfe em eus damzigoret dor al Lennegezh vrezhonek — didrouz ha disked, gwir eo — 25 bloaz 'zo dija ? Gant « Buhez souezhus Per Keriolet » e oa, en un doare ken souezhus all. Ne ouien, d'ar mare-se, ger brezhonek ebet, nemet deizioù ar sizhun. Pezh na vire ket ouzhin a skrivañ — e galleg, siwazh ! — pennadoù entanet diwar-benn Breizh hag he zud veur. Setu perak e teuas soñj da Rener « Breiz » gwiskañ en brezhoneg unan pe zaou anezhe, d'o embann en e gelaouenn. Izelek evel boaz, ne venegas ket zoken e oa un dra troet gantañ. Reiñ a reas din un anv barzhel a-grenn « Eostig ar Sal », ha mat ar jeu !

Ar paour-kaezh evnig-se a zo maro yaouank flamm, met piv 'oar pegement en deus pouezet war va flanedenn ?

Perak kontañ ar munudoù-se deoc'h nemet evit displegañ penaos am eus toullet darempredoù gant an denig treut, e vlev rodellet, ken didrouz ha ma oa strakus e lezano : Dir-na-Dor.

Hag ivez dre ma vo 80 bloaz d'an 9 a viz C'hwevrer, eo bet ganet Erwan ar Moal, 'kichen Gwengamp, e parrez Koadou, lec'h m'emañ o chom c'hoazh e Ker Mab ar Rouz.

Skrivagner brezhonek brudet en e amzer, savet en deus *Pipi Gonto* (1902), ul levr marvailhoù, n'eus ket gwelloc'h egetañ evit studiañ yezh korn-bro Gwengamp. Ouzhpenn-se fentigelloù evel *Paotr e vragoù berr* (1909), meur a bezh c'hoari poblek, levrioù a zevosion : *Buhez an Den eürus Charlez Bleiz* (1912), *Buhez ar Sent*, en yezh Treger, h.a., hep kontañ ur bern pennadoù embannet gant « Kroaz ar Vretoned » ha « Breiz ». Renet en deus e-pad bloavezhioù an div gelaouenn-se, en ur foraniñ evito e wenneion, e amzer hag e yec'hed.

Ne vez ket gwelet na klevet ken. Poaniet ha gouzañvet en deus betek re en e vuhez evit karout sevel c'hoazh e vouezh. Nemet emañ o paouez resev digantañ, e-giz Kalanna, un toulladig gwerzennou melkonius. Klemm un den kozh en deus gwelet mont kuit, hini ha hini, ar re a gare. Klemm a dro, avat, da bedenn :

« Eus bered ma c'halon, ha hi leun a vezioù,
Re kerent, mignoned, kenvroiz aet e-biou.
Me a gas gant truez, an dour em daoulagad,
Evite da Zoue, pedenn an dilerc'hiad. »

80^e bloavezh Dir-na-Dor a ro dimp an tu da lavarout dezhañ hon doujañs hag hon anaoudegezh, evit kement en deus graet evit ar yezh hag ar Vro.

BENEAD.

Pe da vare e splannaio an deiz a c'halvomp pell zo, deiz an emglev gwirion etre Goeloiz, Tregeriz, Leoniz, Kerneviz, Gwenediz, pa vo un doare rik ha spis, un doare hepken evit an holl Vretoned da skrivañ, da lenn, da gomz, da brezeg, da ganañ ar brezhoneg ? Breizh-Izel n' eo ket bras a-walc'h, nag he bugale stank a-walc'h dre ar bed, evit kaout daou pe dri stumm disheñvel da reizhañ hor yezh kozh.

Ao. TREHIOU,

Eskob Gwened, Gwengolo 1930.

HA LENNET HOC'H EUS...

...En levr galleg Henri Queffelec « Un Homme d'Ouesant », pennad I, ar frazenn-mañ : « *L'homme ne doit pas employer des mots que ses parents ne puissent comprendre* ». Pezh a zo en em varn en un doare kriz met reizh-meurbet !

...Un enklask diwar-benn kenimplij ar mekanikoù labourdouar embannet gant Chombart de Lauwe en un niverenn ispisial eus « Bulletin de la Société Française d'Economie Rurale », Here 1952. Strolladoù kenimplij-mekanikoù a zo niverus-kenañ e Breizh. 341 evit Aodoù an Hanternoz, 160 evit Penn ar Bed. Pezh a zo talvoudus da verkañ eo kement-mañ : ar gonid hollek en arc'hant (o kontañ an traoù gwerzhnet hag an traoù implijet gant an tiegezh) a zo brasoc'h e mereurioù bihan eus Breizh eget en atantoù bras tro-war-dro Pariz. 91.300 lur e-keñver 87.516. Daoust hag e labourfe ar Vretoned muioc'h eget ar C'hallaoued ?

...Er gelaouenn « Foyer Rural » (18-12-53) ur pennad diwar-benn un doare-nevez d'ober framm an toennoù, ijinet gant un den eus Naoned, Stefan Marzhin. Heñvel ouzh pezh a reer evit eskell ar c'hirri-nij, ar framm lies-kelligel-se (*multi-cellulaire*), a zo skañv, aes, ha ne goust ket kalz. Anvet eo bet « Kazeg-Koad ».

...E « Foyer Rural » ivez (11 ha 25-12-53), pennadoù talvoudus : « *Emañ Breizh o kavout brud ha pinvidigezh gant he had avaloù-douar* » ha « *Breizh, e penn an eost gall, a zo he hadoù koulz ha re ar broioù estren* ». Kregiñ a ra an Ao. A. Bougeard o tegas goapaus frazenn al levrioù-douaroniezh : « Breizh a zo ur vro baour... » Dre forzh labourat ha stourm, e ro bremañ Penn ar Bed hepken an hanter eus had patatez Bro-C'hall a-bezh, 80 % eus ar c'hlas « Dibab », 70 % eus ar c'hlas A. Ken mat ha had an Izelvroioù eo deut da vezañ hini Breizh, ha n'eo ket echu...

...E « Soir Bruxelles » hag er « Figaro » (30-12-53), pezh a lavare n'eus ket pell an Ao. Harmel, ministr an Deskadurezh e Bro-Velgia : « *Le souci d'un langage correct est un signe de la distinction d'un peuple, un élément de civilisation, une des formes les plus importantes de la promotion culturelle* ». Ken gwir-Bater eo, ma karfen sankañ don ar frazenn-se e penn brezhonegerion 'zo !

Ha gouzout a rit ?

...Ez eus 20,6 benveg-radio dre gant den e Bro-C'hall a-bezh. Hogen n' eus nemet 10 er Mor Bihan hag Aodoù an Hanternoz, 11,4 e Penn ar Bed. Perak ? Re bell ar c'hreizennoù-kas ha dre-se fall ar selaou. Un niver bras a diez n' o deus ket tredan. Lakit ouzhpenn distervezh an abadennoù hag al lodennig truezus graet da yezh, lennegezh, sonerezh ha traoù ar Vro.

...Ez eus un digresk souezhus e pezh a sell an duberkulozenn e Breizh. Er c'hontrol, e verker araokadennoù skrijus ar c'hriñ bev. Paneve al Loar Izelañ, emañ hon holl departamantoù a-us da niver-etre e Bro-C'hall. An alkoolegezh a zo, sur mat, unan eus abegoù pennañ ar c'hleñved euzhus-se. Petra 'vo graet a-enep an droug a ziskar didruez yec'hed hag ene hor Bro ?

BENEAD.

Klevet e vez c'hoazh tud berrwelet o youc'hal war ar re a c'houlenn ma c'hello Breizh en em ren adarre hec'h-unan, evel m' he grae betek bremañ ez eus seizh ugent vloaz ; war o meno ez int tud a zoare ; m' o laka kentoc'h, avat, e kostezenn an dud a zizurzh, rak ne welan ket a zispac'herien gwashoc'h eget ar re a vres gwirioù ur bobl hag an dud lezober a ya a-du ganto, gant aon rak o skeud.

Yann Vari PERROT.

Feiz ha Breizh, 1937.

AR GOUZELEG

NOTENNOU DIWAR-BENN AR GOUZELEG

HAG AR YEZHOU ALL E BRO-SKOS

gant Per DENEZ

(Kendalc'h)

1918-1950

Diouzhtu e voe tennet gounid eus an aotre. Prim-ha-prim e voe embannet, dindan renerezh ar c'helenner Watson, c'hwec'h levr-skol, hag e 1920, hervez danevell an Enselle-rien, e oa kelennet ar gouzeleg e 36 eus skolioù kontelezh Earraghàidheal (1.200 diskibl), e 70 eus skolioù kontelezh Inbhirnis (3.120 diskibl) hag e 24 eus skolioù kontelezh Ros agus Cromba (500 diskibl). E 1923 e oa kentelieth ar gouzeleg e 73 eus skolioù kontelezh Earraghàidheal, en hevelep bloaz e oa kroget d'ober kentelioù e Skol-Vistri Glaschu (*Glasgow Training College*), hag e 1920 e veze prienteth bugale d'an arnodenn ouezelek evit al *Leaving Certificate* e 5 skol a eil derez. Met kement-se ne oa ket kalz. E 1925 e klemme ar c'helenner Watson dre « na veze ket graet kement a labour ha ma tlefe bezañ graet » ha dre ma « oa dilezet en un doare mezhus kelennadurezh ar gouzeleg e kornioù e-lec'h na veze komzet nemet gouzeleg pe dost ».

Dek vloaz diwezhatoc'h e oa anvet gant *An Comunn Gaidhealach* ur Poellgor-studi. En em vodañ a rae ar poellgor evit ar wech kentañ d'an 9 a viz Meurzh ha bloaz war-lerc'h (30 a viz Meurzh 1936) e rae ar c'helenner Watson un diverrañ eus an enklask : « Labour mat-tre a vez graet evit al *Leaving Certificate* e (pemp skol a eil derez) (24)... Evit ar skolioù kentañ, e vez desket gouzeleg e 284 anezho : 14 e Cataibh, 68 e Ros agus Cromba (39 anezho en enezenn Lèodhas), 121 e kontelezh Inbhirnis (100 anezho en inizi) ha 79 e kontelezh Earraghàidheal (38 anezho en inizi) ». Etre holl e oa 7.129 bugel o studiañ ar gouzeleg, 5.743 en inizi ha 1.386 hepken war an douar bras. Un doare c'hwitadenn e oa bet 'ta kelennadurezh ar gouzeleg. Meur a oa abeg a oa d'ar c'hwitadenn-se : ne veze ket an ensellerien a-du gant ar yezh ; ne oa ket bras a-walc'h he lec'h er studioù hag en arnodennoù ; desket e veze d'ar ouzelegerien dre ar saozneg. An abeg pennañ avat, a oa, hag a chom, kabestrìdigezh politikel Alba.

Padet ez eus bet abaoe da genteliañ ar gouezeleg velse-velse, hep nemeur a wellaat. E 1947, hervez danevell ar Poellgor-Kuzuliañ evit an Deskadurezh e Bro-Skos (*Advisory Council on Education in Scotland*) ne oa ket c'hoazh kelennerien a-walc'h, na levrioù a-walc'h ivez, ha nac'het e oa bet lakaat ar gouezeleg, hervez goulenn *An Comunn*, « war an hevelep pazenn ar gant yezhoù estren all » (ar gerioù « yezhoù estren all » a zo fentusmeurbet). D'ar 4 a viz Kerzu 1948 avat, da geñver bodadeg vras an Deskadurezh evit an Gaidhealtachd, e oa graet an emglev-mañ etre dileuridi an *Educational Institute of Scotland* ha renerien an Deskadurezh evit ar Gouezelegva : 1. desket e vefe ar gouezeleg e-pad div eurvezh hanter pep sizhun ; 2. ne bacuezfe ket ar vugale a studiañ ar gouezeleg e-pad an holl amzer a dremenfent er skolioù, pe a gentañ, pe a eil derez ; 3. bewech ma vefe tu e vefe klasket ober skol e gouezeleg (ar c'hentelioù war an Aviel, da skouer, a vefe graet atav e gouezeleg) ; 4. ar vugale o kuitaat ar skol da bemzek vloaz a rankfe bezañ gouest, da nebeutañ, da lenn o yezh aes-tre ha da skrivañ anezhi reizh-a-walc'h, h. a. E 1941 en doa klemmet ar c'helenner Watson dre na oa ket kenteliet ar gouezeleg evel ma oa ret : « ar skolidi, » en doa lavaret, « a zo gwan-tre, zoken war ar pezh a zo ar pouezusañ-holl... a-wezhoù 'int dizesk a-grenn pe ez eus bet desket dezho an traoù a-dreuz ». Kuzulioù 1948 d'ar gelennerien a zo ur c'hammedig en a-raok.

Skolioù a eil derez

Da gompren penaos e vez kenteliet ar gouezeleg er skolioù a eil derez, ha petra eo gouest ar vugale d'ober pa guitaont ar skol, n'eus tra gwelloc'h d'ober eget teurel ur sell war poelladennoù ar *Senior Leaving Certificate* (25). Setu amañ roll ar poelladennoù roet evit al *Lower* hag an *Higher Grade* e 1947 : *Lower Grade* : 19 linenn komz-plaen ha 24 gwerzenn da dreiñ e saozneg, 13 linenn saozneg da dreiñ e gouezeleg, un danevellig 20 linenn da nebeutañ e gouezeleg, da ober e div eurvezh hanter ; *Higher Grade* : 21 linenn komz-plaen ha 32 werzenn da dreiñ e saozneg, 21 linenn komz-plaen en iwerzhoneg da lakaat e gouezeleg Bro-Skos pe da dreiñ e saozneg, da ober e div eurvezh ; 15 linenn da skrivañ diwar selaou, div bajenn da sevel war un danvez kinniget, 15 linenn saozneg da dreiñ e gouezeleg, un nebeut goulennoù war istor ha lennegezh Bro-Skos da respont, da ober e div eurvezh ha 45 munud.

Levrioù hag all

Evit ar skolioù kentañ ez eus kalzik a levrioù. N'int ket re

ger. Evit ar skolioù a eil derez ez eus yezhadur MacBain ha levrioù « pennadoù dibabet » niverus a-walc'h. Er c'hlasoù uhelañ e studier dastumadennoù ar c'helenner Watson, ar *Bardachd* hag ar *Rosg Gaidhlig*, a zo enno skouerioù tennet eus al lennegezh ouezelek-skosat.

Un nebeut yalc'hadoù a vez roet d'ar vugale pe d'ar skolaerien a labour war ar gouzeleg, yalc'hadoù 15 lur sterling roet gant an *Highlands and Islands Education Trust*, hag un nebeut yalc'hadoù all, 295 lur sterling anezho-holl, roet gant an *Donald MacKay Fund*.

An dazoned

N'heller ket lavarout e vez graet kalz labour er skolioù evit ar gouzeleg. Goulennoù pouezusañ an *Comunn* n'int ket bet selaouet c'hoazh, ha n'eus nemeto koulskoude a c'hellfe reiñ d'ar gouzeleg ur chañs bihan da vevañ. Setu-int amañ :

1. Ober eus ar gouzeleg benveg an deskadurezh.
2. Aliañ an holl vugale er gouzelegva, zoken ar re na ouzont ket ar yezh, da studiañ ar gouzeleg.
3. Ober klasoù gouzelek en holl skolioù a eil derez e Bro-Skos a-bezh (26).

Dre vras e vez bremañ Skosiz a-du gant ar gouzeleg er skol. En hañv 1948 ez eus bet graet, gant ar studierien war an eneoniezh e Skol-Veur Dun-Eidin, un enklask diwar-benn ar pezh a soñj ar bobl skosat eus kudenn ar yezh. Goulennet e oa gant an dud lavarout hag a-du gant ar frazenn-mañ e oant, pe a-enep : « Un dra vat eo gwelout ar gouzeleg o vervel » ; 24 dre gant a lavaras e oant a-du, 56,6 dre gant e oant a-enep, 24,4 e oant neptu. Ret eo lavarout ouzhpenn na oa nemet 4,6 dre gant eus an dud goulennataet o chom er gouzelegva : pezh a ziskouez emañ an darn vrasañ eus Skosiz an Izeldirioù a-du gant ar yezh ivez, daoust d'ar pezh a glask tud zo lakaat da grediñ.

(24) Ne dalv ket ar boan reiñ o anvioù amañ.

(25) Arnodenn gevatal d'ar vachelouriezh. Evit pep danvez, nemet ar saozneg, e c'heller dibab etre daou rumm deverioù, un aesoc'h (**Lower Grade**), un diaesoc'h (**Higher Grade**). Evit kaout ar **Certificate** e ranker gounit daou **Higher** ha daou **Lower**. Evit bezañ degemeret en ur Skol-Veur ez eo ret bezañ gounezet daou **Higher** ha tri **Lower**.

(26) D'an 29 a viz Genver 1943 e lakae An *Comunn* he goulennoù adarre dirak an **Advisory Council** : diwar-se e oa kroget d'ober kentelioù gouzelek e Southend, Cinnire, hag abaoe 1947, e div skol eus Glaschu (90 diskibl e 1947). E 1950, a-hend-all, ez eus bet savet, evit reiñ alioù diwar-benn an deskadurezh er gouzelegva, ur **Gaelic Informal Education Joint-Committee**, a zo ennañ dileuridi eus an **Education Committees** eus ar pevar c'hon-telezh gouzeleger, hag eus An *Comunn Gaidhealach*. Ar poellgor-se a raio kalz evit brasaat lec'h ar gouzeleg er skolioù.

Notennoù lenn

Pierre TREPOS. - A propos de AE, KENDAE, ABARDAE.
(Annales de Bretagne, LX, 1, 1953, pp. 92-99)

Danvez fonnus a gavomp e niverenn diwezhañ an Annales de Bretagne. Keuz am eus bet avat o lenn ne vije ken moulet hiviziken er gelc'hgelaouenn-se ar pennadoù douaroniezh diwar-benn Breizh ha Keltia. E-keñver ar brezhoneg hon eus da venegiñ studiadenñ P. Trepos diwar-benn rannoù an devezh war zigarez ar gerioù meneget en talbenn. Ma vije bet un tammig buhez vreizhek war-dro Skol-Veur Roazhon e vije bet tu dimp da lenn da nebeutañ hanter-kant studiadenñ ar bloaz par da hini an aotrou Trepos ha kalz gouiziekok'h e vijemp bet war ar pezh ez eo ar brezhoneg e gwirionez. Siwazh, pell omp bet eus ar gont.

Ar pennad-mañ a zo diazezet war gartennaoueg P. ar Rouz « Atlas linguistique de la Basse-Bretagne ». Ul labour talvoudus-bras, prizius-bras zoken eo ar studi-se eus ar brezhoneg komzet. Hogen, aon am eus ne vije krog da ober droug bras ivez, rak ma 'z eo prizius an oberenn he deus ivez kalz perzhioù gwan ha ret eo bezañ barrek-kaer ken tennañ diouti kalz talvoudegezh.

Peadra a zo rannañ kalon un den. Etre 1911 ha 1920 eo en deus an aotrou Rouz kaset e enklaskoù da benn ; en e gentskrid e tispleg en deus studiet evel-se un daouzek kant bennak a furmoù ger. Reizh eo e vije bet peurembannet ar studi-se da ziwezhatañ un dek vloaz bennak goude ma voe klozet, da lavarout eo e 1930. Ha padal n'eus bet lakaet e gwerzh nemet peder levrenn kant kartenn, unan e 1924, an eil e 1927, unan all e 1937, ar bedervet erfin e 1942. Ha setu : tri bloaz ha tregont goude m'eo bet graet an enklask ne anavezomp ket c'hoazh ouzhpenn an hanter eus al labour, ha grediñ eo n'her graimp biken.

Da betra e talvez neuze ? Mar deo dreist ar galloud moulañ pep tra dindan stumm kartennoù evel re al levrennoù deut er-maez, perak 'ta ne werzher ket d'an dud un dastumad kartennoù gant an niverennoù lec'hiañ hepken, stummoù ar gerioù o vezañ roet lerc'h-ouzh-lerc'h e kaieroù distag (un toullad pajennadoù ar bloaz en Annales de Bretagne, da skouer) pe zoken e kaieroù liesskrivet ? Ar re a zo c'hoant

dezho studiañ a ouije mat en em dennañ ganto, n'ho pezet aon.

Ha koulskoude, spontet e vezan bep gwech ma keñverian an doare m'eo notennet el labour-se doare distagañ ur ger gant an hini a anavezan-me. Daoust ha pep tra a vije graet laosk hag a vije direizh ? Nann, sur-mat. Dre vras e tiskouez an traoù bezañ mat a-walc'h, dre ar munud avat ez eo ret diwall. Rak an oberour a lavar dimp e-unan en deus graet gant respont un den (ha c'hoazh da c'houlennoù graet e galleg !) tra ma vije bet ret kemer da vihanañ doare distagañ pemp pe c'hwec'h den eus an hevelep kornad, ken gwazed, ken merc'hed.

Setu ar mank en deus roet tu sur a-walc'h d'an aotrou Trepos da skrivañ ez eo abardaez ur ger eus ar yezh lennek hepken peogwir ne vez meneget neblec'h e kartennaoueg P. ar Rouz. War gartenn 9 an dasumad-se ez eo rannet Breizh-Izel e teir dachenn o klotañ ouzh :

- 1° pardaez distaget (par'daës) er pep brasañ eus Bro-Leon ;
- 2° abardaez, distaget (abar'dë :) e Kernev hag en un darnig eus Leon ha Treger, (abar'dé :) en darn vrasañ eus Treger ;
- 3° anderv e Gwened hag e reter Kernev ha Gouelo ; dezhañ un adstumm inderv pe enderv.

Ma vije bet ledan a-walc'h enklask an oberour, en devije kavet sur-mat etre al lec'hioù 30 ha 31, da lavarout eo e-tro Daoulaz, e vez distaget aliesoc'h (abar'dë : z) eget (abar'dé :). Evit aezamant ar moulañ em eus graet amañ gant doare nofenniñ ar Yezhadur bras ha neket gant hini an « Atlas ». Pa vo c'hoant studiañ ur ger oc'h echuiñ gant ur z (diwar d kozh), arabat lezel a-gostez gwech ebet ar vro « etre ar Faou ha Landerne ».

Du-hont, ha pa ne ve ken, ez eo abardaez, gant ar z distaget mat, ur ger eus ar yezh vev ha ne deo ket un adsavadenn lennegel, rak n'eo ket abardaevezh ez eo, peogwir ez eo anavezeta-mat hemañ ivez.

Hag aez ivez a zo anavezeta ha distaget (ë:z). « Mont da ober an aez » a reer goude merenn e-pad an hañv.

Ar ger anderv avat ne gredan ket e vije anavezeta er vro-se. Poan bras am eus o krediñ e klotje ar ger-se gant ar c'hembraeg anterth. Rak ne welan tamm ebet penaos e vije troet z e v (ouzh « anterth », keñveriañ avat ar brezhoneg « terzhienn »), rak ar v a zo testeniekaet ivez gant andro Plozeved.

En hevelep pennad e lavar P. Trepos emañ er ger roñsed an taol-mouezh war ed an dibenn lies. Ne gredan ket rak ar ger a zo evit roñse + ed (1).

*En hevelep kelc'hgelaouenn ez eus ur pennad gant G. Souillet diwar-benn ar ger « kêr ». Ar ger-se a zo bet lakaet da zont alies diwar al latin castra ; anat eo avat e vije neuze « kastr » e brezhoneg. Ne gredan ket muioc'h e teuje diwar quadra ; rak ne gredan ket e vije kavet a stummoù kozh estr eget caer, car- pe kêr. Diwar « quadra » e c'hortozjed *quazr, *quaezr, e brezhoneg bremañ « kwaer », stumm ha n' eus ket anezhañ kement ha ma ouzon. Ha ret eo avat e teuje ar ger diwar al latin ? Furoc'h, ha diazezet startoc'h eo moarvat goulakadur Loth hag Ifor Williams hag a dosta kêr ouzh kae.*

F. K.

(1) Evit ar pezh a anavezan eus distagadur roñsed e Bro-Wened emañ ar pouez-mouezh war oñ ha nann war ed. R. H.

N' eo ket o klask deskiñ ur yezh muioc'h deomp eo emeur er skolioù, ar pezh a vije un dra vat, met o klask deskiñ ur yezh deomp hag a feller ganti mougañ hon hini hon-unan.

Yann Vari PERROT.

Feiz ha Breizh, 1930.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. — Teo ha Meirael Jeusset a zo laouen da gemenn deomp eured o mab henañ Erwan gant an dimezell Kristiana Ermoïn, e Roazhon.

Roger Brisson ha Jacqueline Boutry a zo bet dimezet e Brest, d' ar 5 a viz Kerzu.

Hor gourc'hemennou a eürusted d' ar priedoù nevez.

Gant plijadur hon eus klevet e oa bet ganet un eil bugel e ti hor c'heneiled vat Arzel Even hag Enid Mair Phillips, en Aberystwyth. Lila eo bet anvet ar verc'hig.

Zaig An Timeur a zo laouen o kemenn deoc'h he deus bet ur breur, Ronan Mari Derien, d' an 12 a viz C'hwevrer, en Alre (Hor gourc'hemennou ha hetoù kalonekañ.)

Valmai Jones, anavezet mat gant ar vrezhonegerien a oa e Kamp Kleder, a zo marv he gwaz, John Gwilym Owen, da zeiz Nedeleg. Hor sonjoù mantret a gasomp d' hor c'heneilez kembreat.

Antoneta ar C'huñv ha Per ar Bihan a gemmen gant tristidigezh o deus kollet o c'hoar ha c'hoar-ger, Tereza ar C'huñv, marvet e Châlons-sur-Marne, en oad a 40 vloaz.

PROFOU. — Setu roll ar profoù hon eus degemeret e-korf an daou viz diwezhañ :

KEKZU. — Per Lemoine, 200 lur ; disanv, Breizh-Uhel, 1.000 ; J. Penneg, diner ar yezh, 1.300 ; P. Tangi, person, 200 ; M. Aodig, 954 ; Kab. Y. Souffes, 1.000. — **War un dro, 4.654 lur.**

GENVER. — Loeiz Bihannig, Kalanna Al Liamm, 3.000 lur ; X. Langleiz, 500 ; It. V. de Bellaing, 1.000 ; Kadoudal, Boulvriag, 2.000 ; J. Renault, 500 ; disanv, Breizh-Uhel, 1.000 ; disanv, 650 ; J. L. Badoual, 500 ; K. Riou, 500 ; F. Elies, 1.000 ; F. Even, 1.000 ; J. Abarnou, 500 ; Herri Henry, 1.000 ; B. Assicot, 200 ; C. Le Mercier d'Erm, 500 ; E. Bourdet, 250 ; Dr Leon, 500 ; Y. L'Heveder, 200 ; Y. Chapel, 500 ; Dll Anna er Meliner, 700 ; Dom. G. Godu, 500 ; Y. er Meliner, 1.000. — **War un dro, 17.700 lur.**

E 1953 he deus tizhet sifrenn ar profoù **130.733** lur, pezh n'eo ket fall. Kounaomp avat hor boa bet **159.201** lur e 1950, ha **114.980** lur e 1951 ha **147.996** lur e 1952.

Kregiñ a reomp mat ar bloaz-mañ gant **17.700** lur a brofoù evit miz Genver. Bennozh Doue d' hor skoazellerien vat.

NIVER HOR C'HOUMANANTERIEEN. — Sed ar sifrennoù kavet war hor c'haieroù e dibenn miz Genver :

Aodoù an Hanternoz, 53 ; Penn ar Bed, 89 ; Il ha Gwinum, 28 ; Loer Izelañ, 27 ; Mor Bihan, 25 ; Pariz ha tro-war-droioù, 77 ; Departamantoù all, 46 ; Trevadennoù Bro-C'hall, 6 ; Iwerzhon, 10 ; Skos, 2 ; Kembre, 8 ; Bro-Saoz, 3 ; Stadoù-Unanet, 5 ; Kanada, 3 ; Arc'hentina, 1 ; Brazil, 1 ; Helvetia, 1. — **War un dro, 385.**

Deru ar bloaz nevez en deus degaset deomp un toulladig a goumananterien nevez. Trugarez d' hor c'heneiled o deus selaouet hor galv ha koumanantet pe lakaet da goumanantiñ o mignoned. Mar kendalc'h an traoù da vont en doare-se, hor bo tizhet an niver a 400 koumananter a-raok dibenn miz Meurzh. An holl d' al labour, eta !

HOR C'HEF EVIT AR BLOAZ 1953

FREJOU	
	lurioù
Moulañ	477.152
Mizoù-post	13.088
Koll deiziadur 1953	808
En holl	491.048
ENKEFIADURIOU	
	lurioù
Koumanantoù	332.447
Niverennoù gwerzhed	11.116
Profoù	130.733
Levrioù gwerzhed	8.614
Bruderezh	1.300
En holl	484.210
STAD AR C'HEF	
	lurioù
Koll ar bloavezhioù all	43.013
Koll 1953	6.838
	49.851

An daolenn-se a ziskouez ur c'holl a 6.838 lur. Daou abeg a zo :

- muioc'h e bajennoù hon eus moulet eget e 1952 ; priz ar moulañ a zo 477.152 lur e-lec'h 407.677 ;
- nebeutoc'h a brofoù hon eus bet.

Arabat klemm re, avat. Niverenn diwezhañ **Al Liamm** — ur c'halanna a-zoare — he deus plijet kalz d' al lennerien, o deus hen diskouezet dre o frofoù niverus. Ar profoù-se hag ar c'houmanantoù nevez bet e miz Genver a ro deomp spi e wellaio stad ar c'hef hep dale.

UR C'HOUMANANT D'AL LIAMM EVIT NETRA. — Kinnig a reomp ur c'houmanant eus **Al Liamm** war baper kaer d' an hini pe d' ar re a gavo 5 koumananter nevez etre ar 1^{añ} a viz Genver hag ar 1^{añ} a viz Gouere 1954, ha bremañ dao dezhi !

HOR MIGNONED A SKRIV. — « Dudius eo niverenn ziwezhañ **Al Liamm** ha pouezus-tre eo ober ur wech dre vare un niverenn a c'hell bezañ gwerzhed evel levr distag. » An It. K.

— « Nag a draoù kaer e niverenn ziwezhañ **Al Liamm** ! Nag a eurioù am eus « kollet » hag a « gollin » c'hoazh ganti. »

P. B.

— « Eleih a lennerion er **Liam** e skriu d' ein eit laret émant bet eurus é len er gazeten-sé. Guir é éma kaer, dreist ol en niveren devéhan. »

L. er M.

— « En niverenn 41, hag a zo eus ar re wellañ, ur fazi a zo bet graet diwar-benn marv Rojer Casement, rak an den-mañ n'eo ket bet fuzuilhet gant ar Saozon, krouget ne laran ket e Pentonville (Londrez) d'an 3 a viz eost 1916. (Gw. Istor Iwerzhon Ernest Joynt, pajenn 170) ». A. N.

— « Va gwellañ gourc'hemennoù deoc'h ha da Ber Denez evit « Barzhaz Al Liamm ». Dudiusañ niverenn em eus lennet betek-hen eo houmañ, moarvat ! » T. J.

— « Pebezh plijadur ! degemeret am eus hiziv Barzhaz Al Liamm. Kas din diouzhtu ur skouerenn war Outhenin-Chalandre (650 lur), ha, war un dro, « Ar Mabinogion » war baper kaer ha « Rannyezh Douarnenez » liesskrivet. »

A. M., Constantina.

— « Brav-tre gwiskamant Barzhaz Al Liamm. » L.

— « Ho trugarekaat a ran meurbet evit ar skouerenn gaer niverennet hoc'h eus degaset din. Ur mestr-labour eo ar Barzhaz-se, unan eus ar re dalvoudusañ, gwiziekañ, plijusañ bet embannet en hon yezh penn-da-benn. Ma gourc'hemennoù deoc'h ha d'ho kevareg Per Denez, ha yô d'ar werzh ! » F. J.

— « Amañ hon eus unan eus al labourioù pouezusañ embannet abaoe pell 'zo. Pouezus dre ma tenn an evezh war istor hol lennegezh, nebeut anavezet. Pouezus ivez, dre ma tiskouez doare hor barzhoniezh o kemmañ he stumm hag he danvez a-dreuz ar c'hantvedoù. Nebeut a dud a gavo abeg en dibab, daoust ma 'z eus tu atav, e seurt labour, da c'houlenn perak eo bet lakaet ar pezh-mañ-pezh e-barzh, pe lezet ar pezh-mañ-pezh a gostez. Ar skridoù a zo bet lakaet en doare skrivañ bremañ, an doare gwellañ d'ober. Ur wech c'hoazh e weler pegen gwevn eo skrivadur 1941, pegen brav e klot ouzh ar brezhoneg-krenn koulz hag ouzh an holl rannyezhoù. Ar « Barzhaz kant barzhoneg berr » a dle dont da vezañ un oberenn glasel, e-giz ar « Golden Treasury » saoznek. Studiet e tle bezañ, diouzhtu, hag e-pad bloavezhioù hir, en holl skolioù-etre. Un embannadur a-ziforc'h, gant ur golo gwenn ha limestra hag a goust 650 lur pe 400 lur hervez ar paper. »

(Ar Bed Keltiek, nⁿⁿ 80.)

— « Ar bloavezh a zo nevez 'zo deraouet ha kinnig a ran deoc'h ha d'Al Liamm va gourc'hemennoù ar gwellañ evit ar bloaz nevez. Ra zegaso ar bloaz dezhañ un toullad mat a goumananterien nevez, hag evelse e c'hello marteze degas deomp bep daou viz un niverenn ken tev'ha ken talvoudus ha diwezhañ niverenn 1953 a zo dreist. An holl varzhonegoù a zo brav-tre. Met evit darn eus ar skrivagnerien-se e vije bet gwelloc'h, marteze, reiñ o oberenn-pennañ, elec'h un tammig barzhoneg ha ne ziskouez ket peurliesañ o zro-spered ; dreist-holl evit ar re ha n'int ket anavezet kalz ha na vezo ken lec'h da lenn o oberennoù marteze. Ivez en notennoù diwar-benn ar skrivagnerien e vije bet dleet, d'am meno, reiñ roll o oberennoù ; evit ar re hag o deus skrivet kalz lakaat roll o oberennoù pennañ, gant ur varnedegezh hag un displegadur en un nebeut linennoù.

« Met se ne lam mann eus pinvidigezh an niverenn, nag eus al levenez hag an dudi a gaver ouzh he lenn. Ra vezo niverennoù all eus an dalvoudegezh-se e 1954. » R. P.

— « Merdeer on hag a-hed ar bloaz emañ o redek mor. Ne dremenan nemet daou pe dri miz bep bloaz e Breizh. Kalz plijadur am eus enta bep tro o resev « Al Liamm » hag a zegas din keleier eus Breizh hag an Emsav, ha brezhoneg c'hwek da lenn. Truga-

rekaat a ran ac'hanoc'h evit al labour pouezus a rit evit hor bro hag he yezh. Karout a rafen ober muioc'h eget na ran evit an emsav met diaes-kenañ eo din gant ar vicher am eus. Fiziañs am eus koulskoude da gaout ur c'houmananet nevez d'ar gelaouenn.

« Al Liamm evel m'emañ-hi a blij kalz din. Gwazh a se n'eo ket avat ken fonnus ha « Gwalarn ».
L. B.

ALIOU HA KUZULIOU. — Strollad Bro Bariz Skourr Breizh ar C'hendalc'h keltiek a gas deomp al lizherig-mañ : « Tud Skourr Breizh bodet hirie e Ker Vreizh a gas d'Al Liamm o gwellañ gourc'hemennoù evit al labour vat kaset gant ar gelaouenn-se da benn e-kerz ar bloavezh tremenet. Meuleudi deoc'h dreist-holl evit dont bep daou viz ingal er-maez. Goulenn a reomp diganeoc'h klask muioc'h a dud, brezhonegerien a vihanik, da genlabourat d'ar gelaouenn ha reiñ fiziañs dezho dre embann o skridoù ».

Trugarekaat a reomp tud Pariz ha gortoz a reomp skridoù talvoudus digant brezhonegerien a vihanik.

Diwar ul lizher all e tennomp an arroud-mañ :

« D' am menno e tlefe Al Liamm chom tostoc'h ouzh ar bobl, evel SAV gwechall, da skouer ; gant romantoù R. Hemon, pezhioù-c'hoari Jarl Priel, ar « Mabinogion » pe danevelloù-all displeget d'ar vugale e c'hellfec'h plijout d'ar re a glask el levrioù traoù « fetis », aes da gompren pe gentoc'h da welout, rak kalz a dud ne gomprenont nemet gant o daoulagad hag o faltazi. »

TRUGAREZ. — An holl a oar peseurt labour arabadus eo aozañ rolloù ar goumanterien ha derc'hel ar c'hontoù. Setu perak e fell deomp trugarekaat amañ da gentañ hor sekretour Per ar Bihan hag ivez Yann Thomas. Trugarekaat a reomp ivez Andreu Latimier en deus asantet plediñ gant bruderezh Al Liamm er c'helaouennoù.

MARV ELFED. — Elfed, bet Arc'hdrouz Goursez Kembre a zo marv d'an 10 a viz Kerzu 1953, d'an oad a 93 vloaz. Tremenet en doa un darn vras eus e vuhez e Londrez, o labourat evel beleg protestant evit Kembreiz kêrbenn Bro-Saoz. A bep seurt skridoù en deus savet e kembraeg. Brudet e oa dreist-holl evel prezegour hag aozer kantikoù. Deuet e oa da vezañ dall en e gozhni, pezh na vire ket outañ da labourat. Anavezet mat e oa en Eisteddfod Vroadel, a zaremprede abaoe meur a vloavezh.

(Ar Bed Keltiek, n^{um} 77.)

UN DIZOLOADENN A BOUEZ. — Dizoloet e voe nevez zo, e Lenndi Broadel Dulenn, peder barzhoneg iwerzhonek, en holl ur 1.500 bennak a linennoù, eus ar 7^{vet} hag an 8^{vet} kantved. Eus an amzer-se n'anavezet betek-hen nemet nebeut-nebeut a skridoù, ma lakaer a gostez al Lezennoù, hag a zo hogos dic'hallus da gompren. Ar peder barzhoneg, diwar-benn ar C'hrist hag ar Werc'hez, a oa bet miret en un dornskrid eus ar 17^{vet} kantved, ha nikun n'en doa taolet pled outo. Ur gentel eo dimp, Bretoned : ur bern dornskridoù brezhonek a zo el lenndioù (Kemper, Raozhon, Pariz, h.a.) ha n'int bet biskoazh lennet gant hor yezhourien. N'eus ket da grediñ e vo kavet en q zouez skridoù eus ar 7^{vet} kantved, hogen traoù a bouez bras evit istor hor yezh hag hol lennegezh a c'hell bezañ kavet hep mar.

Ar c'helou-mañ a zo tennet eus « Ar Bed Keltiek » (niv. 77), follenn geleiter ar « C'hendalc'h Keltiek » e Breizh. Evit degemer ar Bed Keltiek e ranker bezañ ezel eus Skourr Breizh ar C'hendalc'h

Keltiek. Evit bezañ degemeret da ezel lakaat kinnig e anv gant unan eus izili ar Poellgor, rener Roparz Hemon. Diskleriadurioù hiroc'h a c'hell bezañ roet gant Al Liamm.

HO KERVEL A RIN EN NOZ. — Unan eus ar binvioù talvoudusañ er stourm evit adsavidigezh ar brezhoneg 'a zo, hep mar ebet, Ar Brezhoneg Eeun, krouet gant Roparz Hemon. Nebeut a dud, mantrus eo da lavarout, o deus graet implij eus ar brezhoneg eeun, zoken evit sevel levrioù da zeskiñ ar yezh, daoust ma 'z eo war ar yezh « eeun » eo e vez diazezet bremañ an holl levrioù da zeskiñ yezhoù, pe saozneg pe germaneg pe rusianeg e vefe. Anavezet eo Roparz Hemon evit e bennegezh, avat, hag ouzhpenn pourchas d'hor bro ar Brezhoneg Eeun, en deus pourchaset ivez skridoù da dennañ implij dioutañ. Peseurt deskard n'en deus ket lennet Kontadennoù a Vro-Skos, An Tenn, Ar Barrad-Erc'h, ha n'eo ket bet kennezhzet en e studioù o welout e c'helle tennañ implij, ha plijadur, eus ar yezh a oa o teskiñ gant kemend-all a boan ? Abaoe ar brezel e kendalc'h Roparz Hemon da reiñ deomp, e Brezhoneg Eeun, skridoù eus an dedennusañ. Moulet e vezont abaoe ur pennad er rummad Skridoù Nevez. Daou levr a zo bet embannet dija. An trede a zo o paouez dont er-maez. Anvet eo **HO KERVEL A RIN EN NOZ** ha displegañ a ra un istor kevrenn o tremen e Konk-Leon. An holl re a zesk ar brezhoneg o deve plijadur o lenn ar skrid-se, ken eeun ha ken bev. Ar re a oar mat ar yezh a gavo dudi gantañ ivez, hag a gompreno e c'heller ober labour lennegel gant gerioù eeun hepen. — Al levrig ne vez kaset nemet dre zek skouerenn. Kas 1.000 lur d'an teñzorier : Yves Tymen, 30, rue de la Résistance, Quincy-sous-Sénart. K.R.P. 572-325 Paris. Pa vo diviet an arc'hant e va kaset kelou dezho. En gortoz e resevint an holl levrioù moulet.

LEVRIOU SKEUDENNAOUET EVIT AR VUGALE. — Lakaet hon eus moulañ follennoù paper e brezhoneg da begañ war levrioù gallek evit ar vugale. Pevar levr brav a c'hell bezañ adaonet e-giz-se. En un doare kompenn-tre eo graet ar follennoù. Ar re a garfe kaout diouto a zo pedet d'o goulenn digant Per Denez.

HOR YEZH. — E miz C'hwevrer e teu er-maez an niverenn gentañ eus ur gelaouenn nevez — liesskrivet — embannet gant Al Liamm : Hor Yezh eo anvet, ha plediñ a ra gant ar yezhoniezh. Renet eo ar gelaouenn gant Arzel Even, ha se a zo koulz ha lavarout e vo kavet kalz traoù plijus a-barzh. En niverenn gentañ, dindan ar wask, ez eus pennadoù diwar-benn ar brezhoneg, ar c'hembraeg, kudenn ar yezhoù e Finland, ha skridvarnadennoù. Priz an niverenn a zo 150 lur. Ar c'houmanant a zo 500 lur (4 niverenn). An arc'hant a zle bezañ kaset da P. Denis, Douarnenez. K.R.P. 1499-51 Roazhon. Ar pennadoù ha kement tra a sell ouzh danvez ar gelaouenn a zle bezañ kaset d'ar pennskriver ; J. Piette, N° 6, Comins Coch Estate, Aberystwyth, Wales. — Koumanantit d'Hor Yezh. Pe, da nebeutañ, prenit an niverenn gentañ : goude-se e koumanatoc'h !

LISSKRIVET GANT AL LIAMM. — Al levrig kentañ **LIES-SKRIVET GANT AL LIAMM** a zo bet gwerzhnet mat : un danevell diembann e oa gant ar skrivagner brudet aet kuit re abred diouzhomp, G. B. KERVERZHIOU. An eil levrig a zeu er-maez en deizioù-mañ : un droidigezh e vo, diwar un danevell

fromus-tre gant Nikolai Schedrin, ur skrivagner rusian. Anvet eo an danevell AN DAOU VOUIK BIHAN. Disheñvel eo ar mouladur-se eus ar skrid kentañ lakaet e gwerzh, hag a oa kalz fazioù e-barzh. En trede levrig a vo, a gredomp, un dastumadenn barzhonegoù, gant ur barzh re nebeut anavezet. Priz an eil levrig a zo 100 lur. Priz ar c'houmanant 350 lur. Da gas da P. Bodenan.

KELAOUENNOU BREZHONEK. — Niverenn miz Kerzu « Eleun-Brug » a zo gouestlet da Yann Vari Perrot. Ne gomzer ket kalz anezhañ evel brogarour breizhat ha ne weler ket mat petra e teu prezegenn c'hallek an Ao. Duparc d'ober en un niverenn a vije bet mat anez da se.

Ur gelaouennig « Bleun Brug Bro Dreger » a zo bet savet nevez 'zo. E spered a zo eus ar re wellañ ha breizhekoc'h eget meur a hini.

Resevet hon eus ivez eus ar Brezil ur gelaouennig liesskrivet, kavout a reer e-barzh pennadoù sinet gant hor c'henlabourer Treizhermor. Traoù pouezus-tre diwar-benn ar yezh a gaver e-barzh. Ar brezhoneg anezhi a zo un tammiz « ispisial » a larfen met diskouez a ra ur spered broadel a zo rouez d'ar mareoù mañ. Anv ar gelaouenn a zo : TIR NEVEZ, Caixa Postal 1204 Recife (Brasil).

Degouezet eo ganeomp ivez ur gelaouenn nevez (niv. 2) anvet « An Tribann ». Moulet eo gant Per Loisel ha Taldir.

E niverenn 5 « Ar Falz » e kavomp pezh-c'hoari Per Helias « Eun ano bras », un istor iskis a-walc'h hag a dremen en ur veilh-avel. Stourm taer ur familh vras o vervel. Ar pezh a zo kriz an dud ivez evel ar mor o c'hronn atav hag a lonk anezho holl. Ar pezh a zo plijus da lenn hag an divizoù buhezek. Ar yezh a zo leun a droioù lavar c'hwec.

Un nebeut fazioù 'zo hag ar skritur a vez a-wechoù faltazius a-walc'h : « Evel-se beza graet » a zo skrivadur un distagadur fall a gaver e meur a lec'h eus « evel-se bezet graet ». E-lec'h « emañ-hi » e kaver « emei » ar pezh a dalv « emezi » evit an darn-vuiañ eus Breizh. Un trefoedach a c'heller gouzañv en ur skrid komzet pa venner lakaat liv yezh ar vro en ur pennad. Met arabat d'ar skrivagner implij « emei kuit » er-maez eus ar skrid en displegadurioù-c'hoari pa gaver e-kichen troioù lennegel evel « fromet », « gant spi », h.a.

Setu ar c'helaouennoù o deus graet bruderezh evit Al Liamm :

- Tir Nevez ;
- La Terre Bretonne, 3, rue du Départ, Paris (14°) ;
- Bleun-Brug, V. Seité, Ty-Carré, Châteaulin ;
- Ar Bed Keltiek ;
- Skol-hañv ;
- L'Echo de Lannion ;
- La Liberté du Morbihan.

LEVRIOU BREZHONEG ER STALIOU. — Diskouezet e vez levrioù brezhonek e div stal-levrioù eus Brest, e Librairie de la Cité, ru Siam, hag er Grande Librairie.

Laouen e vefen da c'houzout hag eñ ez eus stalioù o tiskouez levrioù brezhonek en o frenestroù.

DOARE-SKRIVAN. — D'ar mare m'emeur o komz eus sevel ur pevare doare da skrivañ ar brezhoneg n'eo ket aner, marteze,

embann, er-maez eus pep tabut, un nebeut dihelloù diwar-benn an doare-skrivañ unvan.

Setu, da gentañ, ar pezh a skriv Roparz Hemon en e levrig **AN DOARE-SKRIVA NEVEZ** (Roazhon 1942) : « An doare-skrivañ implijet betek bremañ gant **GWALARN** hag an darn-vuiañ eus hor skrivagnerien a oa hini **EMGLEV AR SKRIVAGNERIEN** sinet e 1908 ha peurreizhet gant an Aotrounez Emil Ernault ha Frañsez Vallee. Diazezet e oa dreist-holl war teir rannyezh : rann-yezhoù Leon, Treger ha Kernev.

Ar pedervet rannyezh, hini Wened, a oa chomet er-maez eus an **EMGLEV**. Gwenediz a zalc'he eta da skrivañ en un doare disheñvel diouzh ar re all. Levrioù ha kazetennoù a veze moulet hervez an doare-skrivañ-se, ha desket e veze e skolioù Bro-Wened, ar re anezho a oa digor d'ar brezhoneg.

Keit ha ma vane Breizh morgousket, evel a-raok ar brezel-mañ, e oa ret tremen gant un daou zoare-skrivañ-se. Ur riskl bras e vije bet, ha ni dinerzh evel ma oamp, klask gwellaat stad an traoù. **GWALARN** e-unan, daoust d'ar c'hoant en doa da beurunvaniñ hor yezh, a savas krenn e vouezh a-enep ar skrivagnerien hag ar yezhourien en em vodas en Orian e 1936 da glask diluziañ ar gudenn.

Kemmet e voe penn d'ar vazh gant an darvoudoù c'hoarvezet abaoe 1940. Niver ar Vrezhonez dihunet a yae war gresk en un doare souezhus, tra ma 'z ae galloud hon enebourien war vihanaat. Ar skolioù, evit dezho bezañ c'hoazh e dalc'h estrenien pe Breizhiz aet da estrenien, an darn vuiañ anezho, a rank lezel tamm-ha-tamm brezhoneg da blantañ e zaoudroad, er porzh-c'hoari da gentañ, er salioù-kelenn da c'houde. Eus a yezh trec'het emañ o tremen da yezh trec'h.

Hag eno emañ an dalc'h : ur yezh trec'h a rank bezañ ur yezh unvan. Ret dezhi argas diouzh he c'hreiz pep gwrizienn a wander.

Oc'h ober ar beurunvanidigezh eta hon eus diskouezet e oamp ur bobl yac'h ha nerzhus. Diskouezet hon eus hor fiziañs en amzerda-zont hor yezh. »

Pal bras ar peurunvaniñ a zo bet lakaat ar peoc'h da ren etre ar Vretoned. Er gelaouenn **ARVOR** e skriv Roparz Hemon kement-mañ d'ar 16 a viz Eost 1942 : « Aozet eo bet (an doare-skrivañ nevez) da echuiñ an tabut marvus etre rannyezh Wened hag ar rannyezhoù all. Evitañ da vezañ ur samm muic'h war hor choug, gant leveznezh e tleomp dougen ar samm-se : lakaat an doare-skrivañ nevez da drec'hiñ a vo diskouez hon eus gounezet ar perzh a reas diouer deomp ar muiañ gwechall, perzh-mat ar gentsentidigezh. »

Ur pal all avat a oa d'ar peurunvaniñ : rediañ ar C'hallaoued da lakaat ar brezhoneg er skol. Lavarout a rae ar re-mañ : « Ya, laouen omp da lakaat ar brezhoneg er skol. Met penaos ober, pa 'z eus daou zoare-skrivañ disheñvel ? En em glevit etrezoc'h Bretoned, ha p'ho pezo un doare-skrivañ hepken e touomp deoc'h e vo lakaet ho yezh er skolioù ». (Dihelloù pouezus a c'hellfemp embann war ar gudenn-se.) Evel just e kave d'ar C'hallaoued na zeufe ket ar Vretoned a-benn d'en em glevout. Graet e voe an emglev koul-skoude. Er gelaouenn **ARVOR** (13 a viz Gouere 1941) e oa skrivet neuze : « L'adoption de cette réforme lève la dernière objection que l'on aurait pu faire à l'encontre de l'enseignement de la langue bretonne dans les écoles ». **L'HEURE BRETONNE**, diouzh he zu, a embanne kement-mañ d'an 12 a viz Gouere 1941 : « Ainsi se trouve levé le dernier obstacle que l'ON opposait aux promoteurs

du brezhoneg er skol. Nous reviendrons sur cette importante décision qui est le fait des patriotes bretons SEULS ». Hag e brezhoneg e skrive Jos Pempoull : « Nitra ne barou kin doh hor ieh a vout disket er skolioù. Er brasañ digaré e vezé hijet dirak hor fri e zou d'en dias ! » D'an 11 a viz Gouere 1943 e skrive Roparz Hemon en ARVOR un dra bennak heñvel, met diskouez a rae ivez penaos e vefe stourmet gant enebourien hor yezh : « D'ar mare ma kerzh da vat ar brezhoneg e-barzh ar skolioù e rankemp kaout ur yezh unvan. Setu stanket o farouell d'hon enebourien, a oar ez eus un doare c'hoazh da zistruj kelennerzh hor yezh : lakaat kelenñ, e-lec'h ar yezh unvan, ar rannyezhoù (ha klask a raint ober o mad, bezit asur, eus an doare-se d'hor mougañ) ».

Forzh penaos e oa graet an emglev. A-raok pep tra all e oa bet klasket mirout didor hengoun lennegel ar brezhoneg ha peursevenñ labour Ar Gonideg, Troud, Ernault ha Vallee. En ARVOR (11 a viz Gouere 1943) e skriv Roparz Hemon kement-mañ : « Pezh a oa d'ober ne oa ket diskar labour hon daou yezhour meur Ernault ha Vallee. Er c'hontrol bez' e tlee bezañ miret divoulc'h, kemmet hepken un disterañ da zont aezetoc'h da lenn da Wenediz ».

D'an 8 a viz Gouere 1941 e oa degemeret reolennoù ar peurunvaniñ :

1. Degemeret e oa gant an holl an doare-aroueziañ implijet gant Emglev ar Skrivagnerien.
2. Al lizherenn o, pe ou, o klotañ ouzh an ù gwenedek a vo skrivet v.
3. Ar gerioù oc'h echuiñ gant ff e brezhoneg-krenn a vo echuet gant ñ.
4. Al lizherenn z o klotañ gant an h gwenedek a vo skrivet zh.
5. Dibenn al liester a vo skrivet où pe ioù.

En ur sinañ an Emglev nevez e voe divizet envel ur strollad-labour da spisaat implij ar reolennoù degemeret gant an holl ha da studiañ an nebeut kudennoù bihan all. Ar strollad-se a oa ennañ : Abeozen, an Ao. Bourdelles, F. Kervella-Kongar, an Ao. L. ar Floc'h (Maodez Glanndour), Roparz Hemon, G. Bertou Kerverzhioù, L. Herrieu, an Ao. Marouille, an Ao. Mary, an Ao. Y. V. Perrot. Ar strollad-se en em vodas teir gwech, a eskemmas lizheroù, hag zivizas erbediñ un nebeut kemmoù d'ar skrivagnerien — evel skrivañ o e-lec'h ou e gerioù evel don, dorn, skrivañ c'hw e-lec'h c'h ou e gerioù evel c'hw, h.a. Traoù hag a voe kavet mat ha fur gant an holl. Emglev ar brezhoneg unvan a zo bet sinet d'an 8 a viz Gouere 1941 gant : Abeozen (F. Elies), yezhour ; Loeiz Andouard, a-berzh ar gazetenn « Arvor » ; Gwilherm-Bertou Kerverzhioù, skrivagner ha yezhour ; Kenan Kongar (F. Kervella) ha Marc'harid Gourlaouen, a-berzh ar skol dre lizher « Ober » ; Andrev Koulouarn, a-berzh ar gelaouenn « Sav » ; an Ao. Loeiz ar Floc'h (Maodez Glanndour), a-berzh ar gelaouenn « Studi hag Ober » ; Yann Fouéré, a-berzh Ar Brezhoneg er Skol ; Roparz Hemon, a-berzh ar gelaouenn « Gwalarn » ; Loeiz Herrieu, a-berzh ar gelaouenn « Dihunamb » ; Xavier de Langlais, a-berzh ar gelaouenn « La Bretagne » ; an Ao. Le Marouille, yezhour ; Per Mokaer, skrivagner ha stourmer evit ar brezhoneg ; an Ao. Yann Vari Perrot, a-berzh « Feiz ha Breizh » hag ar « Bleun Brug » ; Frañsez Uguen, kenaozer (gant an Ao. Seité) al levr « Me a Zesk Brezhoneg ».

E-touez an dud a heulias, pe a vrudas, ar brezhoneg unvan e c'heller menegiñ — hep ober ar roll klok anezhe : R. ar Mason,

Youenn Drezen, Dr Dujardin (L. Lok), Levot-Becot (ar C'houer Kozh), Ar Yeodet, Soaig Jonkour, An Diuzet, h.a.

HOL LENNEGEZH EN ESTRENVRO. — E niverenn miz Kerzu ar gelaouenn frizek « De Tsjerne » ez eus un droidigezh eus pezh-c'hoari Roparz Hemon : Un Den a Netra. Anvet eo Samar Ien. Graet eo bet gant Jan Wybenga diwar un droidigezh saoznek gant Per Denez.

AR BED KELTIEK. — Ar Bed Keltiek a zo anv follenn-geleier liesskrivet ar C'hendalc'h Keltiek e Breizh. 76 niverenn a zo bet embannet dija. Enno ez eus diskleriadurioù prizioù a bep seurt diwar-benn ar vuhez vroadel en holl vroioù keltiek. En niverenn 75 da skouer ez eus keleier diwar-benn ar pevar ezel eus an « Arme Republikan Skosat » barnet nevez zo e Dun-Edin. Evit resev Ar Bed Keltiek e ranker bezañ ezel eus Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek. Goulenn diskleriadurioù gant — da skouer — an deñzorierezh : an Itron Galbrun, 78, rue de Fontenay, Vincennes.

KENDALC'H KELTIEK 1954. — Kendalc'h Keltiek 1954 a vo graet en Iwerzhon, e Dulenn hep mar. Emañ Skourr Breizh a prientiñ a-zevri lodenn Vreizh er C'hendalc'h-se. Ar re a zo e soñj mont a rafe mat kas o anv da Ber Denez, a roio dezho diskleriadurioù e koulz mat.

DA WERZHAN. — Bez hon eus da werzhañ : « Iwerzon gwelet gant eur Vretonez », brezhoneg gant Dirnador, 100 lur ; « Istor Breizh an Ao. Poisson », lakaet e brezhoneg gant Gournadec'h, 150 lur ; « Ar Gwaregata », gant F. Vallee, 80 lur ; « Ar Baza-taerez Breizek », gant F. Vallee, 80 lur ; « Ar Pesk Aour », romant gant Paol Feval, lakaet e brezhoneg gant Roparz Hemon, 150 lur ; « Ar Voterez », « Le Vote », gant an Tad Rozeg, 50 lur ; « Almanag « Breiz », evit 1933, 100 lur ; « Santez Koupaia, brezhoneg gant E. Ar Moal, 50 lur ; « Petites Industries Locales et Rurales », gant F. Vallee, 50 lur ; « Grammaire Française et Grammaire Bretonne », gant F. Vallee ha R. Le Roux, 100 lur ; « Notes de Grammaire Bretonne » (levrig glas), gant F. Vallee, 50 lur ; « Notes de Grammaire Bretonne » (levrig gwer), gant F. Vallee, 100 lur ; « Sketla Segobrani » (rummad klok an tri levr), gant F. Vallee, E. Ernod ha Meven Mordiern, 1.500 lur. Goulenn an holl levrioù-se digant Per Bodenan, 3, chemin des Potiers, Ergué-Armel, Quimper. KRP 212-23 Roazhon.

KAS BUGALE DA GEMBRE E-PAD AN HANV. — Warlene ez eus bet paotred ha merc'hed yaouank eus Breizh o vont da Gembre, ha familhoù breizhat o tegemer Kembreiz yaouank. Laouen eo bet an holi gant an eskemm. Ar re a garfe kas o bugale da dremen un nebeut sizhunioù e Kembre e-pad an hañv, en ur familh kembraek, ha degemer en eskemm, en o zi, ur C'hembread, pe ur Gembreadez yaouank, a zo pedet da gas o anv da Ber Denez, ar c'hentañ ar gwellañ, pe da sekretourez Urdd Gobaith Cymru, Miss Gwennant Davies, Swyddfa'r Urdd, Aberystwyth, Wales, en ur en em erbediñ eus Al Liamm.

AR VUHEZ VREIZHEK E PARIZ. — E Pariz e vez graet skol vrezhonek d'ar merc'her e Lise Condorset ha Sant Jermen er

C'hoad ; d' ar Yaou e Ker-Vreizh ; d' ar Gwener e Lise Condorset e Ti-Breizh ha e Ker-Vreizh ; d' ar sadorn e Keranna-Yerres.

Savet a zo bet ivez « Skol Veur ar Bobl ». Bep gwener e vez graet ur gaozeadenn. Setu ar re a zo bet graet betek-hen : « Ar vuhez pemdeziek e Bro Alamagn » gant Y. Souffes ; « Barzhaz Breizh e-keñver an Istor hag an Hengoun » gant A. J. Raude ; « Barzhaz Breizh » gant Y. Kerlann ; « Doareoù bevañ un tiegezh e Bro Leon » gant A. Creac'h.

E BREST. — Skol vrezhonek a vez graet e kêr bep Meurzh. Un nozvezh a zo bet aozet evit Nedeleg gant Sonererezh, ur pezh-c'hoari hag ur brezegenn diwar-benn an Aotrou Konk, graet gant an Ao. Le Bihan, beleg ; 24 den a oa deut d' ar vodadeg.

LES AMOURS JAUNES. — Adembannet eo bet nevez 'zo gant an ti anavezet mat N.R.F. oberenn vrudet ar barzh breizhat Tristan Corbière, a oa ken prizet gant Roperzh ar Mason. Aketustre eo bet graet al labour gant hor c'henvroad Erwan-G. an Danteg (notennoù puilh diwar-benn an embannadurioù all, ar c'hemmadennoù, h.a.). Gant plijadur vras e vo adlennet gwerzennoù brudet « Pardon Santez Anna ar Palud », « Gwerz Kamp Conlie », h.a. Re vreizhat e oa chomet doare Tristan Corbière, moarvat, evit ma vije bet prizet e dalvoudegezh gant tud lipet re vat Pariz. Hetomp, gant Erwan-G. an Danteg ma vo hiviziken anavezet kement hag e genamzeridi Baudelaire ha Verlaine.

EMSAV AR SKOLIOU HOLLGEMBRAEK. — Ouzhpenn daou vil bugel ez eus bremañ er skolioù hollgembraek a zo bet savet er bloavezhioù diwezhañ e kornioù saoznekaet ar vro.

E 1939 eo bet savet ar gentañ skol a seurt se : Skol Lluest, en Aberystwyth, e-lec'h ma vez 70 dre gant eus ar vugale o komz saozneg hepken. Da gregiñ n' he doa ar skol nemet SEIZH diskibl. Kreskiñ a reas ar skol buan, met hi koulskoude a chomas ar skol hollgembraek nemeti betek derou 1947. D' ar mare-se e voe savet ur skol all, e Llanelli, hag ar wech-mañ gant Kuzul an Deskadurezh evit ar gontelezh, tra ma oa bet savet Skol Lluest, ha dalc'het en he sav, gant Urdd Gobaith Cymru.

Goude-se ez eas buan an emsav war-raok : e miz Here 1951 e oa 15 skol ha da fin miz Du 1953 e oa 26. Ouzhpenn-se ez eus c'hoazh 5 skol-babiged, dalc'het gant tud a youl vat, ha graet dreist-holl evit ar vugale vihan na ouzont nemet saozneg hag a fell d' o c'herent o lakaat da gomz kembraeg.

War-dro 80 diskibl ez eus e pep skol gembraek, ha kreskiñ a ra o niver atav.

En hanternoz ar vro ez eus 11 skol, hag emeur e soñj kaout unan ouzhpenn hepdale en Abergele. E kreisteiz ar vro ez eus 15 hag emeur o c'hortoz kaout re all e Merthyr, Penybont-ar-Ogwr ha Pont-rhyd-y-fen.

Da skoazellañ sevel skolioù kembraek e vez krouet Strolladoù Kerent Kembraek, a stourm evit lakaat ar C'huzulioù Deskadurezh da reiñ dezho ar pezh o deus c'hoant. Emañ an holl strolladoù bihan-se o paouez en em vodañ en ur Gevredigezh vras a zeuio hepdale da vezañ un nerzh e buhez sevenadurel ar vro. Dija ez eus bet goulennet, e miz Eost 1953, ouzh renerien an Deskadurezh e Kembre labourat a-zevri evit lakaat holl vugale Kembre, ha saoznegerien e vefent, da zeskiñ kembraeg.

(Hervez Y. FANER, Genver 54.)

ALI D'HOR C'HENLABOURERIEN. — Ma fell deoc'h e vefe embannet ho tornskridoù ez eo ret e skrivañ fraez gant ur skrivezh pa c'heller ha war un tu hepken eus ar follennoù.

AR B.A.L.B. D'E HARPERION. — Goude ur stourm a badas 5 bloavezh leun, e tle renerion ar BALB dilezel an dachenn. Ne fell ket dezho hen ober, koulskoude, a-raok na vefe paeet penn-da-benn dleoù ar Vreuriezh, e-keñver ar re o deus bet fiziañs enni, da lavarout eo harperion ha pratikoù ar BALB.

Evit kompren ervat perak ne c'hell mui kerdere'hel ar BALB evel ti kenwerzh, ret eo soñjal en dispignoù a vefe ret dezhi ober evit chom en he sav : koumanant ur implijad, da vihanañ, o redek an heñchoù, hini ur sekretour evit kas ar pakadoù ha respont d'al lizheroù priz-feurm ur burev hag, ouzhpenn ha dreist-holl, an tasoù a zo da baeañ d'ar gouarnamant evit ur seurt kevredigezh.

Arabab ankounac'hat penaos hon eus kroget da vont... Gant nebeut tre a arc'hant : arc'hant renerion hag harperion ar BALB, hepken, da lavarout eo war-dro 200.000 lur, en holl.

Da gentañ ne zlemp gwerzhañ nemet levrioù fiziet ennomp, e prest. En amzer-se e oa c'hoazh ar c'hiz, met tammig ha tammig, abaoe ar brezel, e nac'has an holl embannerion-levrioù kenderc'hel gant ur seurt doare-ober hag e voe ret d'al levraouerion paeañ diouzhtu kement levr a werzhent.

Ha setu penaos, tamm-ha-tamm, ez omp deut da vezañ, ul levr di gwirion, gant levrioù prenet ganimp ni hon unan gant gounidoù ar BALB.

E lec'h mont a stal da stalig hag a stalig da netra evel ma kred tud zo, war welaat ez eo bet eta stad hor breuriezh... war ar paper da vihanañ.

SETU SIFROU RESIS :

P' hon eus kroget gant ar BALB e oa er c'hef : 70.000 lur.

N' hon doa, evel just, ouzhpenn-se, levr ebet nemet hini Langleiz.

Prestet e oa bet dimp, hepken, an holl levrioù all a werzhemp.

Bremañ hon eus war anv ar BALB, hervez hor roll-levrioù diwezhañ : evit UN MILION a levrioù.

Paeet hon holl dleoù, e chomo c'hoazh war anv ar BALB evit war-dro 800.000 lur a varc'hadourezh.

Tammig ha tammig, gant harp hon holl vignoned, e tleomp gwerzhañ ar varc'hadourezh-se... o c'hortoz gellout ober muioc'h. Setu perak hon eus klasket an tu da gendere'hel memestra, koustet a gousto, en ur doare all evel breuriezh prevez.

Quatrebœufs en deus asantet bezañ e penn ar Vreuriezh nevez-se, hep dispign ebet, hep burev feurmet, na marc'hadour war ar maezioù (siwazh !...) hogen e kendalc'ho memestra gant tud a youl-vat.

Bez e c'heller skrivañ dezhañ (gant ur timbr evit ar respont) d'ar chomlec'h-mañ :

Quatrebœufs, 9, rue du Thabor, Rennes (Pellgomz. 71-73 Roazhon).

A-hend-all, e vo dirouestlet evel just kudennoù ar BALB gizkozh gant Kervella (B. P. 108 Rennes).

A-RAOK HOR BARN... ARABAT ANKOUNAC'HAAT, MEMESTRA, AL LABOUR HON EUS GRAET E-PAD 5 BLOAVEZH :

Evit PEMP MILION a levrioù hon eus gwerzhet, an darn vrasañ anezho e brezhoneg ha gwerzhet war ar maezioù gant hon implijidi (piv a c'hello biken o zrugarekaat evit ar boan o deus kemeret dre

garantez hepken evit ar brezhoneg ?...) PIV EN DOA GRAET
KEMEND-ALL BETEG BREMAN WAR AN DACHENN-SE ?...

Langleiz.

KAMP ETREKELTIEK E KEMBRE. — Evel pep bloaz e ra ar strollad URDD GOBAITH CYMRU ur c'hamp etrekeltiek. Padout a raio ar wech-mañ eus ar 15 betek an 22 a viz Ebrel. Priz an nav devezh er c'hamp a vo 5.500 lur. Pedet eo ar vrezhonegerien da vont. Plijadur o devo eno, o vevañ e ser Kelted all eus an holl vroioù, o weladenniñ Kembre, o selaou prezegennoù a bep seurt. Graet e vez ar c'hamp en ostaleri kaer an URDD, e Borth, e-kichen Aberystwyth. Ar re a garfe mont a zo pedet da skrivañ d' an Itron de Bellaing, Le Vali, Guingamp.

HOR YEZH. — Emañ ar gelaouenn hon eus komzet uheloc'h diwar he fenn o paouez dont er-maez. Setu taolenn an niverenn-gentañ :

- D'hol lennerien ;
- Gerioù dastumet e parrez Kerlaz ;
- Enskrivadurioù brezhonek ;
- Ar Svedeg e Finland ;
- Daou c'heriadur ;
- Stad ha kelennadurezh ar C'hembraeg ;
- Levrlennadurezh ;
- Geriadur ha yezhadur ;
- Notennoù.

SEKREDOU KEGINEREZH. — Ma anavezit sekredoù-keginerezh breizhek pe keltiek kasit keloù da An Timeur a zo krog d' ober un dastumad anezhe. Alioù al lennerien a zo da vezañ kaset da : Mme Latimier, c. c. du Loch, AURAY (Mhan).

DA REIZHAN ER BARZHAZ. — *Daoust d' an aked a zo bet lakaet da embann ar BARZHAZ ez eus chomet fazioù mantrus ennañ. Ar re vantrusañ eo ar re a zifeson barzhonég Urien RIWALLON, PEDENN AR VARC'HEGOURIEN, pp. 121 ha 122. Ar pevarvet poz a zo da vezañ lennet evel-hen :*

Komzer. — N' hon eus ket a vadoù dimp,
Ni hag hon eus kinniget holl,
Ha graet fae war an Danvez.
Mes priziusañ pinvidigezh hor pobl,
Bravañ bleunioù ar spered kelt,
Ha n' hon eus ket ar pep bravañ ?

Ar c'hwec'hvet poz a zle bezañ lennet evel-hen :

Komzer. — Astennet omp war c'horre an douar,
Ni hag hon eus karet hon nesañ,
Bebet, stourmet ha marvet evitañ.
Mes hor Skouer a ren en Neñv,
Hag hor galvo stok d' e galon,
Ha n' hor bo ket ar pep gwellañ ?

Mankoù bihan all a zo, a roomp amañ ar roll anezho :

- p. 71, eil diwezhañ gwerzenn, lenn : G' an deiz.*
- p. 101, eil diwezhañ gwerzenn, lenn : O rummad hir a nozioù.*
- p. 102, trede gwerzenn, lenn : war va gweuz.*
- hevelep paj., pempvet gwerzenn an diwezhañ poz, lenn :*
Ha treizh an eurioù gwenn war un oaled c'hlan,
- p. 118, pedervet gwerzenn an eil poz, ar ger flammell a zle*
kaout daou l ; talvezout a ra kement ha cyclamen.
- p. 140, ar c'hwec'hvet gwerzenn, lenn :*
Ar gargidi, te oar, kaset ha degaset,

En notennoù ez eus da reizhañ ivez :

- pennad BENEAD, ar sifr diwezhañ a zo 1942.
- pennad Ar MASON, lenn : CHAL HA DICHAL (1943).
- pennad PIKARD, lenn : marv e Roazhon.
- pennad Ar RUMEUR, trede linenn, lenn : Broadel.
- Ar ROZENN hag AR SPERN GWENN a zo tennet
eus Kroaz ar Vretoned, Mezheven 1899,
- Yann SOHIER, 10 Gwengolo 1901 - 21 Meurzh 1935.

Roll ar Pennadoù

embannet war *Al Liamm*

Bloavezh 1953 (niv. 36-41)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg
(39/28 a dalv kement ha niv. 39, paj. 28)

ABANNA

Traonienn	39/28
Da vestr an tan	39/29
tr.	
Ar Bleizi, A. Loup	39/30

ABEOZEN

Diskar-amzer	41/88
Rozenn miz Du	41/89
Galv da Briñs ar C'hornog Aour	41/90

ABGRALL

Jabadao	41/107
An Amzer gollet	41/108

ALAN

Noz avelek	41/109
------------------	--------

AL LAE (Fañch)

Va bleuniennig a zo marv	41/57
Du eo an deiz ha du eo an noz	41/59

AN UHEL (Fañch)

Diskuizhadenn	41/43
---------------------	-------

AR BRAS (Anatol)

Janedig an Dizes	41/55
------------------------	-------

AR BRAS (Charlez)

Son nevez war un danvez kozh	41/61
------------------------------------	-------

AR GARREG (Hollsent)

Diskar-amzer	41/67
--------------------	-------

AR C'HAMM (Yann)

An neiz dilezet	41/91
-----------------------	-------

AR YEODET	
Pedenn ar Mousig	41/73
AR JOUBIOUS	
D'am buhez	41/33
AR MAE (Fañch)	
D'ur mignon	41/52
AR MASON (Roperzh)	
E Kervoial	41/97
Ar Sikarned	41/98
AR MEE (Jord)	
<i>tr.</i>	
Katell, merc'h Houlihan, W. B. Yeats	39/31
AR MOUGN (Reunan)	
Bisigoù Mareñv	41/131
AR ROUZ (E.)	
Ebrel	41/87
AR RUMEUR (Jord)	
Devezh hañv	41/83
BENEAD	
Gwechall	36/3
Breizh o vevañ	37/69
Ul levrig a bouez	37/70
Frouesha	41/111
BERTHOU (Erwan)	
Pa zeu, d'abardaez noz	41/66
BLERGER (Yann)	
Va hent	41/134
BOUESSEL DU BOURG (Y.)	
Implij ar brezhoneg eeun	40/58
BRIZEUG (A.)	
Mari	41/31
Al Liorzh	41/32
KALLOC'H (Yann Ber)	
Pedenn en deñvalded, III	41/85
Ma c'halon 'zo e Breizh-Izel	41/86
KELIEN (Narsis)	
An amzer da zont	41/49

KENVEN (Loeiz)	
Kaoz Roue Frañs	39/60
KERAMBRUN (Gwilhou-Renan)	
Gwrac'h Ahez	41/37
KERVARKER	
'Vel un aval e beg ar wênn	41/39
Kanaouenn an Anaon	41/40
Ar Chouanted	41/42
KERVERZHIU (Gwilherm Bertou)	
Kan an noz	41/112
Rinenn XX	41/113
Y mae 'r eneth	41/114
KONAN (Herve)	
An dastumadenn SAV	38/46
KONAN (Jakez)	
<i>tr.</i>	
Ali Baba hag an daou-ugent laer	36/11
KONGAR (Divi-Kenan)	
An hañv o tont	41/129
Ma 'z afemp-ni	41/130
KOSTA (J. P.)	
Barnadennoù	39/73
DENEZ (Per)	
Ar Gouezeleg	36/48
» »	37/63
Tangi Malmanche, stourmer	38/13
Kontadenn-bobl	38/33
Ar Gouezeleg	38/39
» »	39/68
» »	40/50
Hent hor barzhoniezh	41/7
Diskleriadurioù	41/15
3	41/137
31 a viz Kerzu	41/138
DISANV	
Buhez Mabden	41/18
Tremenvan an Itron Werc'hez Varia	41/19
Pemzek levenez Maria	41/20
Kanenn-daou	41/28

Ar spern-gwenn	41/62
Ar rozenn	41/63
Diaes Irae	41/133
DREZEN (Youenn)	
Mintin war an erin	41/92
Bremaik e nozo	41/93
Susinio	41/94
ELIES (Fañch)	
Prederiadenn	40/3
EOSTIG SARZHAW	
Oberenn Loeiz Herrieu	39/9
ERNOD (E.)	
Berr eo hor beaj	41/53
EVEN (Arzel)	
Gerioù nevez-keltiek e galleg	37/48
Kannad ur bed all	38/17
FARNACHANAVAN	
Diavaez	41/104
GERMENE (Ronan a)	
Pa vin marv	41/68
GAWAIN	
Levenez	41/119
Ezvezañs	41/120
GLANNDOUR (Maodez)	
Arouezelezh Gurban	38/3
Morwazi	38/21
Elerc'h va ene	38/22
Ar bibl brezhonek	38/56
Beg ar Raz	41/115
Gwiadou loar	41/116
Menez Bre	41/117
An eur-se 'zo ken tost d' ar Peurbad	41/118
GOURLET (Loeiz)	
Me a garfe	41/72
GOVIG (Charlez ar)	
Ar Roc'h Allas	41/69
GWEGEN (Tangi)	
Noelenn gozh	41/22

GWESNOU

Setu ar c'hloc'h o tiñsañ glas 41/50

GWICHAOUA (Yann)

Ar garantez nijet kuit 41/123

GWILHOM (Joakim)

E'it Miz Mari 41/29

HEMON (Roparz)

Ar bank-oaled 37/7

O klask hol lennegezh kozh 37/56

Tangi Malmanche 38/9

Kilañ ha mont war-raok 38/37

An Alouber 40/6

Yezhadur nevez an iwerzhoneg 40/42

Al liorz espas 41/99

Ar rozenn du 41/100

Kimiad 41/101

Kanenn vrezel 41/102

HERRI (Yann Wilhou)

Kaerder an Itron Varia 41/30

HERRIEU (Loeiz)

D'an deiz lakaet 39/14

Peah el lanneg 39/22

Peoc'h al lanneg 41/75

HUON (Ronan)

Ur brogarour 39/3

Aod 40/4

Marv out 41/140

Barzhoneg e miz Gouere 41/141

IANN (Iann Vari ar)

Kastell Tonkedeg 41/44

YEATS (William Butler)

Katell, merc'h Houlihan 39/31

JAKOB (Yann Frañsez)

An Eostig 41/80

Ar Falc'hour 41/81

JARL (Yann Eozen)

Frankiz 41/103

JAFFRE (Job)

Aogust Brizeug, marv div wezh 40/59

JAFFRENOU (Frañsez)	
gw. Taldir	
JEUSSET (T.)	
Diwar-benn anvioù-lec'h Breizh-Uhel	39/78
JOSIG (Melar)	
Istor ar brezhoneg	36/60
LANGLEIZ	
Loeiz Herrieu, abostol Bro-Wened	39/5
Ar feunteun zon	41/105
LAURANS (Pièr)	
War vlev du	41/70
War ur plac'h mut	41/71
LOUP (A.)	
Ar Bleizi	39/30
MANER (Tad Juluan)	
Mab-den soñjit	41/26
MEAVENN (Fant Rozeg)	
Levenez kreñv	41/127
Soñjet em eus	41/128
MEVEL (P. M.)	
D'unan dianket war an hent bras	41/132
OLIER (Youenn)	
Prederiadennoù e sigur un nebeut skrivagnerion vrezhonek,	
Langleiz	37/39
Meavenn	40/22
OMNES	
Brezhoneg Ivonet Omnes	41/17
PENNWERN	
Kloarek ar Bihan	37/3
Iouan ar Bornik	38/23
Kloarech Guegan	38/27
Riwal	38/31
PIKARD (Ivonig)	
Ar vered kozh	41/54
PRADIG (R.)	
Ar C'herneveg o vont da get hag o tistreiñ eus a varv da vev	40/31

PRONOST (Per)	
O palarat	41/65
PROUX (Prosper)	
Pipi an diwezhat	37/78
Ar Fubuenn, lestrig a vrezel	41/35
RIOU (K.)	
Ar Mabinogion	39/46
RIOU (Jakez)	
An Tousegi	41/95
Serr-Noz	41/96
RIWALLON (Urien)	
Pedenn ar Varc'hegourien	41/121
ROLLAND (Gwalc'h)	
Hon dispac'h hag hon istor (kendalc'h)	36/5
»	40/16
SOHIER (Yann)	
E-tal ar Groaz	41/125
TALDIR	
Dornskridoù brezhonek	37/74
Salud dit, Ankou	38/63
Pok ar mintin	41/77
Ar c'han a gane Maggi	41/78
TANGI (F. R.)	
Teir varzhoneg,	
Huñvre kreisteiz	40/5
Palud	40/5
An Islonk	40/5
Ec'hoazadoù	41/136
VALLEE (Frañsez)	
Ar gorventenn	41/64
WADMAN (Anne)	
Keleier eus Bro-Friz	39/78
WILHOU (Yann)	
Evit bevañ gant levenez	41/46
Tad kozh da sul	41/47
X...	
Yann Bourc'his	40/37

EVIT O DEROU MAT

KINNIGIT D'HO MIGNONED AR

“**BARZHAZ**”

kant barzhoneg berr (1350 - 1953)

ul levr kaer 156 pajenn

gant ur golo gwenn ha limestr

war Alfa-Navarre : 400 lur - war Outhenin-Chalandre : 650 lur

EVIT HO PUGALE

PEDER C'HONTADENN EUS

“**AR MABINOZION**”

gant peder skeudenn

war baper boutin : 80 lur

war baper kaer : 100 lur

DEIZIADUR 1954

Skeudenn gant An Timeur

20 lur ar pezh

Goulenn digant :

P. BODENAN, 3, chemin des Potiers,
ERGUE-ARMEL, Quimper. - C.C.P. 212-23 Rennes
pe digant

Ronan HUON, 23, rue de la République, BREST.
C.C.P. 684-08 Rennes

30 % distaol pa brener 10 skouerenn

Ti-Moulerezh «AR SKREV» - Bali Bariz - AR BAOL

Diskleriet hervez lezenn : 1^{añ} trimiziad 1954 - Niverenn er vouleraz : 10755

Ar merour : P. AR BIHAN

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant - bloaz :

war baper boutin, 1000 lur

war baper kaer, 1500 lur

Komanant-skoazell: 2000 lur

Rener : Ronan HUON

23, rue de la République

BREST

Merour : P. LE BIHAN

13, Route de Vaugirard

MEUDON (S.-&O.)

C. C. 5349-06 Paris

E Breizh-Veur kas an arc'hant da :

Miss Lili THOMAS

Ty'r Ysgol

Castellnewydd-Emlyn. Carmarthen

Priz : 150 lur

